

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

UNIVERSITY OF PIRAEUS

**ΤΜΗΜΑ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ (ΜΒΑ)**

Διπλωματική Εργασία

**ΜΕΛΕΤΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ
ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ**

ΚΑΣΙΜΙΩΤΗ ΣΟΦΙΑ

Πειραιάς, 2019

ΒΕΒΑΙΩΣΗ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

«Δηλώνω υπεύθυνα ότι η διπλωματική εργασία για τη λήψη του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών, του Πανεπιστημίου Πειραιώς, στη Διοίκηση Επιχειρήσεων : MBA» με τίτλο «ΜΕΛΕΤΗ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΣΕ ΕΚΧΕΙ ΜΕ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ», έχει συγγραφεί από εμένα αποκλειστικά και στο σύνολο της. Δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει εγκριθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου μεταπτυχιακού προγράμματος ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό, ούτε είναι εργασία ή τμήμα εργασίας ακαδημαϊκού ή επαγγελματικού χαρακτήρα.

Δηλώνω επίσης υπεύθυνα ότι οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας, αναφέρονται στο σύνολο τους, κάνοντας πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Υπογραφή Μεταπτυχιακής Φοιτήτριας Ονοματεπώνυμο

.....*S. Kasimowa*.....

❖ *Sofia Kasimowa*

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα την οικογένειά μου και τον κ. Χρήστο Αγιακλόγλου, Καθηγητή του τμήματος Οικονομικής Επιστήμης, του Πανεπιστημίου Πειραιώς και επιβλέποντα της παρούσας διπλωματικής εργασίας, για την αμέριστη βοήθειά του σε όλο το διάστημα της συγγραφής της.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο τομέας της Αγροτικής Οικονομίας αποβλέπει στην άριστη δυνατή οργάνωση και διάθεση της φυτικής και ζωικής παραγωγής, έχοντας υπόψη τους εκάστοτε διαθέσιμους συντελεστές (εδάφους, εργασίας, κεφαλαίου), με στόχο την επίτευξη του μεγαλύτερου δυνατού κέρδους και εισοδήματος. Η διαδικασία της αγροτικής παραγωγής έχει έντονο το στοιχείο της απόφασης και της επιλογής του σωστού χρόνου για την εκτέλεση διάφορων δραστηριοτήτων. Η θέση που κατέχει ο αγροτικός τομέας στην οικονομία μιας χώρας αλλάζει σημαντικά με την οικονομική ανάπτυξη.

Το Κράτος παίζει σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη και λειτουργία μιας αγροτικής περιοχής. Ενδιαφέρεται για τη γνώση του κόστους παραγωγής κάθε φυτικού ή ζωικού προϊόντος, γιατί αποτελεί μια πρώτη βάση για τον καθορισμό του πρότυπου κόστους, επειδή επισημαίνει το επίπεδο τεχνολογικής ανάπτυξη και αποκαλύπτει τις τυχόν διαρθρωτικές αδυναμίες των χρησιμοποιούμενων συντελεστών. Η Ελληνική γεωργία παράγει και εξαγεί μεγάλη ποικιλία προϊόντων και χαρακτηρίζεται από τον οικογενειακό της χαρακτήρα. Το εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδας είναι ελλειμματικό, όμως ξεχωρίζει για τα υψηλής ποιότητας προϊόντα της.

Ο σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι η προσπάθεια να διερευνηθεί το επίπεδο απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα σε τέσσερις ανεπτυγμένες χώρες, Ελλάδα, Ισραήλ, Πορτογαλία, Ισπανία, σε σχέση με διάφορες βασικές μακροοικονομικές μεταβλητές. Από την εμπειρική ανάλυση προκύπτει πως σε όλες τις μελετώμενες χώρες ο σταθερός όρος είναι στατιστικά σημαντικός.

Περιεχόμενα

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ	1
1.1 Εισαγωγή	1
1.2 Παραγωγικοί Συντελεστές	2
1.3 Μορφές οργάνωσης του αγροτικού τομέα	6
1.4 Η ανάπτυξη στον αγροτικό τομέα	8
1.5 Ο Ρόλος του Κράτους	12
1.6 Ελληνικός Γεωργικός Τομέας	16
1.7 Ανακεφαλαίωση	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : ΒΑΣΙΚΕΣ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ	22
2.1 Εισαγωγή.....	22
2.2 Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν.....	22
2.3 Κατά κεφαλή ακαθάριστο εγχώριο προϊόν	27
2.4 Ακαθάριστο εθνικό προϊόν και εθνικό εισόδημα	29
2.5 Δημογραφικά στοιχεία μελετώμενων χωρών	31
2.6 Ανεργία	32
2.7 Εμπορικό Ισοζύγιο.....	36
2.8 Πληθωρισμός	43

2.9 Ανακεφαλαίωση	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ	48
3.1 Εισαγωγή	48
3.2 Περιγραφική και διαγραμματική παρουσίαση των δεδομένων	48
3.3 Ανάλυση των Δεδομένων.....	57
3.4 Συμπεράσματα	62
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	63

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1 : ΒΑΣΙΚΕΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΑΓΡΟΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

1.1 Εισαγωγή

Στη σύγχρονη εποχή, η έννοια της γεωργίας περιλαμβάνει ένα μεγάλο εύρος ανθρώπινων δραστηριοτήτων που αφορούν την παραγωγή γεωργικών προϊόντων, την προμήθεια των γεωργικών εφοδίων και την επεξεργασία και διανομή των γεωργικών αγαθών. Στην άσκηση της γεωργίας όμως, αποδίδονται και νέες δραστηριότητες που αφορούν την αξιοποίηση του αγροτικού χώρου (δηλαδή των περιοχών εκτός των αστικών κέντρων), με την μορφή παροχής υπηρεσιών.

Αγροτική οικονομία, είναι ο κλάδος των γεωπονικών και οικονομικών επιστημών που ασχολείται με την διερεύνηση των οικονομικών φαινομένων που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα με την άσκηση της γεωργίας. Πιο συγκεκριμένα, χαρακτηρίζεται ως το σύνολο των συστηματικών ενεργειών που αποσκοπούν στη διάθεση αγαθών και στη παροχή υπηρεσιών που αφορούν τις γεωργικές δραστηριότητες, με σκοπό την ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών, έναντι κάποιου ωφελήματος.

Ο στόχος της Αγροτικής Οικονομίας είναι η οικονομικότερη άσκηση των παραπάνω δραστηριοτήτων από τον άνθρωπο και για τον σκοπό αυτό χρησιμοποιεί την οικονομική θεωρία. Ανήκει στον τομέα της πρωτογενούς παραγωγής και πραγματεύεται τους νόμους, τους όρους και τα έθιμα ενός τόπου, μιας χώρας, ή μιας ομοσπονδίας χωρών που επηρεάζουν τις ενέργειες που αποσκοπούν στην απόκτηση και εκμετάλλευση του γεωργικού πλούτου.

Στην αγροτική οικονομία εντάσσεται πλήθος αγροτικών δραστηριοτήτων μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται γεωργικές, δασικές, κτηνοτροφικές και άλλες δραστηριότητες. Τα υλικά αγαθά και οι υπηρεσίες που προκύπτουν από την άσκηση της γεωργίας είναι οικονομικά αγαθά και παράγονται μέσω διάφορων άλλων αγαθών, που προέρχονται είτε απευθείας από τη φύση και τον άνθρωπο (έδαφος, εργασία, νερό) είτε είναι αποτέλεσμα προηγούμενης γεωργικής ή μη δραστηριότητας του ανθρώπου (κτίσματα, μηχανήματα, λιπάσματα, ζωοτροφές, κλπ). Στην μεγάλη τους πλειοψηφία τα αγαθά που

χρησιμοποιούνται για την άσκηση της γεωργικής δραστηριότητας είναι, οικονομικά αγαθά και ονομάζονται παραγωγικοί συντελεστές.

Στο κεφάλαιο αυτό, αναλύονται οι παραγωγικοί συντελεστές (γεωργική γη, εργασία, κεφάλαιο) όπου διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στην οικονομική ανάλυση της παραγωγής. Στη συνέχεια, δίνεται έμφαση στο θέμα των μορφών οργάνωσης του αγροτικού τομέα όπου χωρίζονται σε τρεις κύριες κατηγορίες, την παραδοσιακή γεωργική εκμετάλλευση, τη γεωργική εκμετάλλευση οικογενειακής μορφής και τη κρατική γεωργική εκμετάλλευση, οι οποίες αναλύονται διεξοδικά. Επίσης, αναλύεται η ανάπτυξη που υπάρχει στον αγροτικό τομέα και ο καθοριστικός ρόλος του κράτους ώστε να μπορέσει μια αγροτική περιοχή να λειτουργήσει και να αναπτυχθεί. Εν κατακλείδι, παρουσιάζεται ο ελληνικός γεωργικός τομέας, η διάρθρωση των αγροτικών εκμεταλλεύσεων και το εμπόριο των αγροτικών προϊόντων στη Ελλάδα.

1.2 Παραγωγικοί Συντελεστές

Στα πλαίσια του αγροτικού τομέα και στο σύνολο της οικονομίας γενικότερα, το βασικό πρόβλημα είναι τι θα παραχθεί, πώς θα παραχθεί και με τι πόρους θα παραχθεί. Στην οικονομική ανάλυση της παραγωγής διακρίνονται συνήθως τρεις συντελεστές παραγωγής, η γεωργική γη, η εργασία και το κεφάλαιο. Σύνηθες είναι να αναφέρονται και άλλες εισροές όπως τα καύσιμα, τα λιπάσματα, η ενέργεια κ.α. οι οποίες εντάσσονται σε μια ομάδα με γενικό τίτλο αναλώσιμες ή ενδιάμεσες εισροές. Γενικότερα, η όλη διαδικασία της αγροτικής παραγωγής έχει έντονο το στοιχείο της απόφασης, της σωστής επιλογής του χρόνου για την εφαρμογή διαφόρων δραστηριοτήτων και της καλής εκτέλεσης της εργασίας.

Γεωργική Γη

Η αγροτική παραγωγή χαρακτηρίζεται από την εξάρτηση της από την ύπαρξη γεωργικής γης. Η ποσότητα διαθέσιμης γεωργικής γης στο σύνολο του αγροτικού τομέα είναι γενικότερα σταθερή. Αυτό αφορά τόσο την Ελλάδα, όσο την Ευρώπη αλλά και το μεγαλύτερο μέρος του πλανήτη. Σε χώρες της Ευρώπης επειδή δεν υπάρχει η δυνατότητα

επέκτασης της γεωργικής γης, γίνεται επέκταση της καλλιέργειας προς γη μικρότερης γονιμότητας, δηλαδή γης που δεν χρησιμοποιούταν για γεωργικούς σκοπούς, όπως η περιοδική βόσκηση. Επίσης, παρατηρείται μια μετατροπή της γεωργικής γης σε αστική γη καθώς, μέρος της γεωργικής γης αλλάζει με τα χρόνια χρήση λόγω της επέκτασης των οικισμών για την κατασκευή δρόμων, κατοικιών κ.λπ.

Στην περίπτωση του συντελεστή γη, η προσφορά είναι σταθερή, επειδή η ποσότητα διαθέσιμης γης είναι δεδομένη. Όμως, είτε βελτιώνοντας ορισμένα εδάφη (π.χ. εκχέρσωση), είτε αλλάζοντας τη χρήση της γης (π.χ. μετατροπή αγροτικής γης σε αστική) θα οδηγήσουν σε μικρές αυξομειώσεις στην προσφορά του συντελεστή γη.

Κάποιες από τις ιδιαιτερότητες που εμφανίζει ο συντελεστής αυτός στον αγροτικό τομέα είναι:

- Η συνολική προσφορά του είναι περιορισμένη
- Έχουν διαμορφωθεί κανονισμοί που ρυθμίζουν τον τρόπο ιδιοκτησίας και χρήσης της γης σε όλες τις χώρες
- Κάθε μονάδα του συντελεστή έχει διαφορετικά χαρακτηριστικά γονιμότητας, κλίματος και διαθεσιμότητας ύδατος δηλαδή, δεν είναι ομοιογενής.

Η αξία της γεωργικής γης εξαρτάται από έναν αριθμό παραγόντων όπως η γονιμότητα, η απόσταση από την αγορά, αλλά κυρίως οι κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες οι οποίες επηρεάζουν την προσφορά της γεωργικής γης. Ωστόσο, μεταξύ των χωρών υπάρχουν σημαντικές διαφορές στην αξία γης. Οι διαφορές αυτές οφείλονται σε σημαντικό βαθμό στις διαφορές του πλαισίου ιδιοκτησίας και χρήσεως γης σε κάθε χώρα, στην πυκνότητα του πληθυσμού καθώς και σε παράγοντες όπως η διαθεσιμότητα αρδευτικού ύδατος.

Εργασία

Το μεγαλύτερο μέρος του εργατικού δυναμικού του αγροτικού τομέα είναι οικογενειακή εργασία. Εκφράζεται σε αριθμό απασχολούμενων, αλλά επίσης σε Ετήσιες Μονάδες Εργασίας για να υπολογίζεται η πραγματική εισροή εργασίας στην περίπτωση της μερικής απασχόλησης.

Οι περισσότερες οικογένειες έχουν ως χώρο κατοικίας το αγρόκτημα όπου είναι και ο χώρος εργασίας τους. Αν αποφασίσουν να αλλάξουν απασχόληση αυτό συνήθως συνεπάγεται, την αναγκαστική αλλαγή κατοικίας η οποία συνοδεύεται με μετακίνηση σε άλλη περιοχή, η οποία πιθανόν να είναι και αρκετά μακρινή. Για αυτό το λόγο, η μείωση του αγροτικού δυναμικού συνήθως είναι σταδιακή και πραγματοποιείται με την μετακίνηση κάποιων μελών της αγροτικής οικογένειας, κυρίως των νεότερων και περισσότερο μορφωμένων που θα μπορούν να έχουν τη δυνατότητα απασχόλησης σε άλλους τομείς. Ο πυρήνας του αγροτικού προβλήματος είναι αυτή η σχετικά αργή μετακίνηση του αγροτικού εργατικού δυναμικού προς τους άλλους τομείς εξαιτίας του μεγάλου κόστους που επιφέρει αυτή η μετακίνηση. Η πρόκληση σήμερα είναι, να δημιουργηθούν ευνοϊκές συνθήκες ώστε η αλλαγή απασχόλησης του αγροτικού εργατικού δυναμικού να πραγματοποιείται με μικρή μετακίνηση η οποία να μην επιφέρει αλλαγή κατοικίας. Επιπλέον, η αλλαγή στη δομή απασχόλησης επιτυγχάνεται αρχικά με επέκταση της μερικής απασχόλησης σε περιοχές που υπάρχουν βιομηχανικές δραστηριότητες ή τουριστική εποχιακή δραστηριότητα. Αυτό συνεπάγεται ότι μεγάλο μέρος του αγροτικού εργατικού δυναμικού θα αντλεί το εισόδημα του από δραστηριότητες εκτός του αγροτικού τομέα.

Τα τρία κύρια θέματα που αφορούν το αγροτικό εργατικό δυναμικό και απασχολούν την οικονομική ανάλυση είναι :
○ Το ποσοστό της μισθωτής εργασίας στον αγροτικό τομέα και η επίδραση των οργανωμένων σωματείων.
○ Οι παράγοντες που επηρεάζουν τις διακυμάνσεις του ποσοστού της προς τα έξω μετανάστευσης του εργατικού δυναμικού από τον αγροτικό τομέα και
○ Η διατήρηση μιας σημαντικής διαφοράς ανάμεσα στο μέσο εισόδημα των εργαζομένων στον αγροτικό τομέα και το μέσο εισόδημα των εργαζομένων σε άλλα επαγγέλματα.

Η μισθωτή εργασία συνδέεται άρρηκτα με τη διάρθρωση του τομέα και την ύπαρξη ή όχι μεγάλων αγροκτημάτων. Υπάρχουν αρκετές διαφορές από χώρα σε χώρα στη μισθωτή εργασία στον αγροτικό τομέα. Στην Ευρώπη για παράδειγμα, η μισθωτή εργασία είναι μικρή σε ποσοστό του συνόλου του εργατικού δυναμικού. Επιπροσθέτως, στην περίπτωση όπου υπάρχουν σωματεία, η επίδραση τους στους αγροτικούς μισθούς είναι

περιορισμένη. Κυρίως τα θέματα που αφορούν το επίπεδο των μισθών δεν συζητούνται με τους εργοδότες αλλά στα πλαίσια γενικότερων θεσμών. Γενικότερα, δεν υπάρχει η δυνατότητα να επηρεαστεί η αγορά με μονοπωλιακή δύναμη.

Το δεύτερο ζήτημα αφορά τους παράγοντες που προσδιορίζουν τη μετακίνηση του εργατικού δυναμικού από τον αγροτικό τομέα προς το μη αγροτικό τομέα. Η μετακίνηση αυτή επηρεάζει αμφότερα τη λειτουργία της αγοράς και τις αμοιβές των εργαζομένων. Η ζήτηση του συντελεστή εργασίας στον αγροτικό τομέα επηρεάζεται από την τιμή της, τις τιμές των άλλων εισροών, την τιμή του προϊόντος και τη σχετική παραγωγική δραστηριότητα. Σε ότι αφορά την προσφορά, σημαντικό εκτός από το επίπεδο των μισθών στον αγροτικό τομέα, είναι και το επίπεδο μισθών σε άλλα επαγγέλματα.

Η μετακίνηση του εργατικού δυναμικού στο μη αγροτικό τομέα μειώνει την προσφορά εργασίας στον αγροτικό τομέα. Υπάρχει μεγάλη διαφορά στο επίπεδο μισθών στον αγροτικό τομέα από ότι στον βιομηχανικό τομέα. Αυτή η μισθολογική διαφορά έχει τις ρίζες της στην μη συγκρισιμότητα της εργασίας και των εργαζομένων, στις «ατέλειες» στην αγορά εργασίας, όπως η έλλειψη πληροφόρησης των εργαζομένων στον αγροτικό τομέα που αφορούν τις δυνατότητες απασχόλησης στον μη αγροτικό τομέα, και στην ανισορροπία στην αγορά εργασίας εξαιτίας του ότι η κατάσταση αυτή απαιτεί μια συνεχή διαδικασία προσαρμογής.

Κεφάλαιο

Ο όρος “κεφάλαιο” μπορεί να ερμηνευθεί με διάφορες έννοιες, όπως μπορεί να αναφέρεται σε κτίρια, μηχανήματα, περιουσιακά στοιχεία κ.λπ. ή να αναφέρεται στην χρηματο-πιστωτική ικανότητα να αποκτήσει κάποιος αυτά τα περιουσιακά στοιχεία.

Στην οικονομική θεωρία ο όρος κεφάλαιο αναφέρεται στα παραγωγικά στοιχεία τα οποία έχουν παραχθεί στο παρελθόν και χρησιμοποιούνται στην παραγωγική διαδικασία. Το υλικό κεφάλαιο είναι οι πόροι που έχουν παραχθεί μέσα από την παραγωγική διαδικασία και μέσα από την αποταμίευση και επένδυση και χρησιμοποιούνται στην παραγωγή άλλων προϊόντων. Με την αποταμίευση το κεφάλαιο αυξάνεται. Ένα μεγάλο μέρος του

κεφαλαίου δημιουργείται στον αγροτικό τομέα και στα πρώτα στάδια της οικονομικής ανάπτυξης πραγματοποιείται χωρίς την ενσωμάτωση χρηματικής δαπάνης αλλά με απλή ενσωμάτωση εργασίας. Στο μη αγροτικό τομέα υπάρχει μεγάλη συγκέντρωση κεφαλαίου ενώ στον αγροτικό τομέα υπάρχει μεγάλη διασπορά στο χώρο και το χρόνο.

Η διαδικασία της επένδυσης δημιουργεί απόθεμα κεφαλαίου που είναι απαραίτητο για την παροχή μιας ροής υπηρεσιών κατά την παραγωγική διαδικασία. Με την επένδυση προστίθενται στοιχεία όπου αντικαθιστούν τα υπάρχοντα που έχουν απαξιωθεί ή αυξάνουν το απόθεμα κεφαλαίου. Άρα, η συνολική επένδυση ονομάζεται ακαθάριστη και αν αφαιρεθούν οι αποσβέσεις ονομάζεται καθαρή επένδυση. Σε μια οικονομία της αγοράς η χρηματοδότηση των επενδύσεων, γίνεται με αυτοχρηματοδότηση, δηλαδή αποταμιεύονται οι πόροι από την ίδια την παραγωγική μονάδα η οποία τους επενδύει ή ζητά δανειοδότηση από το τραπεζικό σύστημα. Πρέπει να τονιστεί ότι, η προσφορά κεφαλαίου για επένδυση στον αγροτικό τομέα επηρεάζεται από την απόδοση του κεφαλαίου, επειδή πάντα υπάρχουν οι εναλλακτικές δυνατότητες τοποθέτησης σε μηαγροτικές επενδύσεις ακόμα και για τους αγρότες.

1.3 Μορφές οργάνωσης του αγροτικού τομέα

Το θέμα των μορφών οργάνωσης έχει απασχολήσει ιδιαίτερα την οικονομική θεωρία. Υπάρχουν στον παγκόσμιο χώρο τρεις κύριες μορφές οργάνωσης του αγροτικού τομέα, αλλά μπορεί σε διάφορες χώρες να υπάρχουν και ορισμένες παραλλαγές. Οι τρεις κύριες μορφές είναι η παραδοσιακή γεωργική εκμετάλλευση, η γεωργική εκμετάλλευση οικογενειακής μορφής και η κρατική ή συνεταιριστική γεωργική εκμετάλλευση. Το φαινόμενο αυτό της αλλαγής του τρόπου οργάνωσης του αγροτικού τομέα, στηρίζεται στο μικρό μέγεθος διατηρώντας όμως την ιδιοκτησία γης στο κράτος.

Η παραδοσιακή αγροτική εκμετάλλευση αποτελεί την κυριότερη μορφή οργάνωσης του αγροτικού τομέα στις αναπτυσσόμενες χώρες και ήταν και η επικρατούσα μορφή μέχρι το τέλος του περασμένου αιώνα. Την χαρακτηρίζουν, ο περιορισμένος εκχρηματισμός, το χαμηλό τεχνολογικό επίπεδο παραγωγής και η σύνδεση του τρόπου παραγωγής με μια συγκεκριμένη κοινωνική δομή. Ο περιορισμένος εκχρηματισμός του αγροτικού νοικοκυριού επιφέρει μεγάλη αυτοκατανάλωση των παραγόμενων προϊόντων, με μικρό εμπορεύσιμο πλεόνασμα. Το τεχνολογικό επίπεδο είναι χαμηλό γιατί βάση της

τεχνολογίας παραγωγής αποτελεί, η πείρα πολλών γενεών. Η αποδοτικότητα του κεφαλαίου και η παραγωγικότητα εργασίας είναι χαμηλή και η χρήση κεφαλαίου περιορισμένη.

Ο τρόπος ιδιοκτησίας διαφέρει. Το σύστημα χαρακτηρίζεται από μικρο-ιδιοκτησία, το νοικοκυριό δηλαδή, έχει επί το πλείστον την ιδιοκτησία γης που καλλιεργεί. Σε άλλες περιπτώσεις χαρακτηρίζεται το σύστημα από φεουδαρχική οργάνωση της ιδιοκτησίας των μέσων παραγωγής, όπου υπάρχει ενοικίαση της γης από τον ιδιοκτήτη συνήθως με την πληρωμή ενοικίου.

Στην περίπτωση της παραδοσιακής γεωργίας η βασική διάρθρωση χαρακτηρίζεται από μια ισοκατανομή της γης στις παραγωγικές μονάδες με αποτέλεσμα οικονομική και κοινωνική ισότητα. Η λειτουργία των αγορών γης και εργασίας είναι συνήθως ικανοποιητική, όμως παρατηρούνται μονοπωλιακές καταστάσεις στις αγορές κεφαλαίου και προϊόντων. Στην περίπτωση αυτή, ο έμπορος είναι ο κεφαλαιούχος, έχοντας τη δυνατότητα να επιβάλλει τους δικούς του όρους, και όχι ο ιδιοκτήτης της γης.

Η επόμενη μορφή είναι η οικογενειακή αγροτική εκμετάλλευση η οποία συναντάται στις σύγχρονες αναπτυγμένες οικονομίες. Αποτελεί τη βάση οργάνωσης του αγροτικού τομέα στις χώρες όπου η οικονομία είναι οργανωμένη με το σύστημα της αγοράς. Η παραγωγή αγροτικών προϊόντων στη μορφή αυτή γίνεται από μικρές εκμεταλλεύσεις του βαθμού εργασίας των μελών της οικογένειας, της ιδιόκτητης γης και των ιδιόκτητων κεφαλαιουχικών στοιχείων. Το ποσοστό αυτοκατανάλωσης είναι σε χαμηλό επίπεδο και η παραγωγή είναι κυρίως εμπορεύσιμη. Τα μέσα παραγωγής αποτελούν ιδιοκτησία της οικογένειας, το τεχνολογικό επίπεδο παραγωγής είναι συχνά αρκετά υψηλό, οι τεχνικές γνώσεις του παραγωγού πολύ εξειδικευμένες, το απασχολούμενο κεφάλαιο σημαντικό και η εμπορία των προϊόντων αρκετά πολύπλοκη. Μεγάλο μέρος των εισροών του τομέα είναι βιομηχανικής προέλευσης και γύρω από τον αγροτικό τομέα έχει δημιουργηθεί ένας τομέας βιομηχανίας και υπηρεσιών που εξειδικεύεται την παραγωγή εισροών και τεχνολογίας για τον αγροτικό τομέα. Ένα μεγάλο μέρος των προϊόντων μεταποιείται στη μετάβαση από το αγρόκτημα στον καταναλωτή και έχει δημιουργηθεί ένας τομέας που εξειδικεύεται στη μεταποίηση αγροτικών προϊόντων πριν φτάσουν στον τελικό καταναλωτή.

Η τρίτη μορφή οργάνωσης είναι η κρατική αγροτική εκμετάλλευση και η συλλογική ή συνεταιριστική αγροτική εκμετάλλευση, όπου εμφανιζόταν σε χώρες όπως ήταν οι πρώην σοσιαλιστικές χώρες της Ανατολικής Ευρώπης. Αποτελεί οικονομική δραστηριότητα του δημόσιου τομέα, οι εργαζόμενοι λαμβάνουν μισθό, τα μέσα παραγωγής ανήκουν στο κράτος και η παραγωγή δίνεται σε κρατικές επιχειρήσεις μεταποίησης ή διάθεσης για την προώθηση της στον καταναλωτή. Επίσης, το απασχολούμενο κεφάλαιο είναι πολύ υψηλό και υπάρχει μια συλλογική διαχείριση της παραγωγής όπου τα μέλη λαμβάνουν ένα μέρος της παραγωγής ως αμοιβή της εργασίας τους που υπολογίζεται με ποικίλους τρόπους.

Η κατάταξη αυτών των μορφών οργάνωσης της παραγωγής βασίζεται σε τρία κριτήρια:

- Σε ποιον ανήκουν τα μέσα παραγωγής
- Πως και από ποιον παίρνονται οι αποφάσεις για την οικονομική δραστηριότητα
- Ποια είναι τα κίνητρα των οικονομικών μονάδων.

Γενικότερα, η μορφή εκμετάλλευσης είναι αποτέλεσμα των οικονομικών και κοινωνικών συνθηκών όπως επίσης και της ιστορικής πορείας της κάθε χώρας. Η εγκαθίδρυση όμως τέτοιων ρυθμίσεων για κοινή παραγωγή και ομαδικές εκμεταλλεύσεις, είναι μικρή. Οι αγρότες επί το πλείστον προτιμούν να έχουν οι ίδιοι την διαχείριση και όσο γίνεται δυνατόν και την ιδιοκτησία, ακόμα και αν αυτό επιφέρει μείωση της αποτελεσματικότητας. Αυτό συμβαίνει διότι, αυτό που χάνεται από τη μειωμένη αποτελεσματικότητα λόγω μη οικονομικής διάρθρωσης, κερδίζεται λόγω του αυξημένου ενδιαφέροντος και της καλύτερης διαχείρισης.

1.4 Η ανάπτυξη στον αγροτικό τομέα

Ο όρος Αγροτική Ανάπτυξη πολλές φορές χρησιμοποιείται με δυο εννοιολογικές έννοιες. Στη διεθνή βιβλιογραφία αναφέρεται στη σχέση και το ρόλο του αγροτικού τομέα στην οικονομική ανάπτυξη με έμφαση στο ρόλο της δημόσιας πολιτικής ενώ στην ελληνική βιβλιογραφία, χρησιμοποιείται ο όρος αυτός για να αποτυπώσει την ανάπτυξη που έχει ο αγροτικός χώρος με την ύπαρξη ή και την μη ύπαρξη αγροτικών οικονομικών δραστηριοτήτων.

Η θέση του αγροτικού τομέα στην οικονομία μιας χώρας μεταβάλλεται σημαντικά με την οικονομική ανάπτυξη. Σε χώρες οι οποίες χαρακτηρίζονται από χαμηλό επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης και εισοδήματος παρατηρείται ότι, το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού εργάζεται στις αγροτικές περιοχές και ο αγροτικός τομέας συμμετέχει σημαντικά στο προϊόν και στην απασχόληση. Η ανάπτυξη αυτή όμως, αλλάζει τη δομή της οικονομίας της χώρας προκαλώντας μία μείωση στη συμμετοχή του αγροτικού τομέα στο παραγόμενο προϊόν (ΑΕΠ) αλλά και στην απασχόληση. Στον αντίποδα όμως στις ανεπτυγμένες χώρες, η συμμετοχή του αγροτικού τομέα στο παραγόμενο προϊόν και στην απασχόληση είναι μικρή, με αποτέλεσμα να είναι μικρότερη η σημασία του τομέα στην οικονομική ανάπτυξη.

Καθώς αναζητείται ο ρόλος που έχει ο αγροτικός τομέας στην οικονομική ανάπτυξη στις προηγούμενες δεκαετίες εμφανίζεται το ερώτημα εάν υπάρχει ή όχι ένα πλεόνασμα εργασίας στον αγροτικό τομέα. Κεντρικός σκοπός των χωρών που προσπαθούσαν να αναπτυχθούν ήταν η βιομηχανική ανάπτυξη χρησιμοποιώντας τον αγροτικό τομέα για την τροφοδότηση της ανάπτυξης που επιθυμούσαν.

Σημαντική διαφορά, που συνήθως δεν εντοπίζεται, είναι αυτή που αφορά την ύπαρξη πλεονάσματος. Καταγράφονται δυο απόψεις, μία στατική έννοια και μία δυναμική. Η πρώτη άποψη αναφέρει ότι σε μία στάσιμη οικονομία όπου το προϊόν του αγροτικού τομέα δεν έχει κάποια αύξηση, τότε ο αγροτικός τομέας έχει πλεόνασμα εργασίας, κεφαλαίου και τροφίμων όπου απαιτούνται συγκεκριμένες πολιτικές για να μεταφερθούν στον βιομηχανικό τομέα. Η δεύτερη άποψη, υποστηρίζει ότι η ύπαρξη πλεονάσματος είναι δυναμική και υπάρχει μόνο σε μία αυξανόμενη οικονομία, δηλαδή εκεί όπου το προϊόν του αγροτικού τομέα αυξάνεται με ένα συνδυασμό πολιτικών επενδύσεων και τεχνολογίας, με αποτέλεσμα μέρος του επιπλέον παραγόμενου προϊόντος και του εισοδήματος που αποφέρετε να είναι διαθέσιμο για μεταφορά έξω από τον αγροτικό τομέα.

Οι δύο αυτές έννοιες είναι διαφορετικές μεταξύ τους και επιφέρουν διαφορετικές συνέπειες όσον αφορά τις επιλογές της αναπτυξιακής πολιτικής. Πολλές χώρες, όπως κάποιες αναπτυσσόμενες, θέλοντας να επιτύχουν ταχεία βιομηχανική ανάπτυξη, εφάρμοσαν πολιτικές έντονης μεταφοράς πόρων από τον αγροτικό στον μη αγροτικό τομέα θεωρώντας τον αγροτικό τομέα απλά μια δεξαμενή πόρων με αποτέλεσμα η

οικονομική τους ανάπτυξη να έχει προβλήματα. Χώρες όμως της Ανατολικής Ασίας έπειτα από συνδυασμό πολιτικών και επενδύσεων στον αγροτικό τομέα πέτυχαν την απελευθέρωση εργατικού δυναμικού προς τον βιομηχανικό τομέα χωρίς προβλήματα.

Την μεταφορά των πόρων από τον αγροτικό στον μη αγροτικό τομέα, πολλοί έχουν ονομάσει ως τρόπους συμβολής του αγροτικού τομέα στην οικονομική ανάπτυξη με μια αναφορά στη θεωρία της οικονομικής ανάπτυξης.

Αυτοί “οι τρόποι συμβολής” είναι:

- Η αύξηση στην προσφορά τροφίμων που διατίθενται στην εσωτερική αγορά με ταυτόχρονη απελευθέρωση εργατικού δυναμικού, απαραίτητου για τη βιομηχανική ανάπτυξη
- Η μεγέθυνση της εσωτερικής αγοράς του βιομηχανικού τομέα
- Η αύξηση των διαθέσιμων χρηματοδοτικών πόρων με αύξηση της αποταμίευσης και
- Η αύξηση του διαθέσιμου συναλλάγματος μέσω εξαγωγών αγροτικών προϊόντων.

Οι αλλαγές και οι τρόποι για μεταφορά από τον ένα τομέα στον άλλο, μπορούν να έχουν και αρνητικά αποτελέσματα. Όταν πραγματοποιηθεί μία μετακίνηση εργατών από τον αγροτικό τομέα στον βιομηχανικό, δηλαδή μετακινηθούν από τα αστικά κέντρα για να εργασθούν σε εργοστάσια, τότε αυτοί οι άνθρωποι θα μειώσουν την αγροτική παραγωγή εάν είναι παραπάνω από αυτούς που ασχολούνται στον αγροτικό τομέα. Επομένως, θα δημιουργηθεί πρόβλημα στην ανάπτυξη της οικονομίας και στην βιομηχανική παραγωγή.

Μια άλλη περίπτωση είναι να υπάρξει ζήτηση στις αγροτικές περιοχές από βιομηχανικά προϊόντα. Όλα τα νοικοκυριά χρησιμοποιούν και ένα μέρος της παραγωγής τους για προσωπική κατανάλωση. Εάν υπάρχει ζήτηση για προϊόντα της βιομηχανίας από αυτά τα νοικοκυριά και η αγροτική παραγωγή χρησιμοποιείται για εμπόριο και κατά συνέπεια για αποταμίευση, τότε θα αυξηθεί και η βιομηχανική παραγωγή.

Η μεταφορά των χρηματοδοτικών πόρων μπορεί να παίξει κάποιο ρόλο στην οικονομική ανάπτυξη. Εάν ο αγρότης επενδύσει τα κέρδη του στην αγορά περιουσιακών στοιχείων σε μια άλλη πόλη τότε θα κάνει μεταφορά χρημάτων, πράγμα σημαντικό στην ανάπτυξη. Επιπλέον, μπορεί να πάρει ομόλογα ή να επενδύσει τα χρήματα του στο χρηματιστήριο. Το κράτος θα έχει κέρδος γιατί θα μπορεί να χρησιμοποιεί τα αγροτικά προϊόντα, αγοράζοντας τα σε χαμηλές τιμές και προωθώντας τα σε υψηλότερες και θα έχει κέρδη από τη φορολογία των ακίνητων και των χρημάτων που θα επενδύονται.

Σε μια ανοικτή οικονομία το εξωτερικό εμπόριο θα εξαρτάται από το συγκριτικό πλεονέκτημα. Άρα, μια αναπτυσσόμενη οικονομία μπορεί να έχει συγκριτικό πλεονέκτημα στην παράγωγή αγροτικών αγαθών, ή βιομηχανικών αγαθών ή συγκεκριμένων προϊόντων σε μια από τις δύο κατηγορίες. Επομένως, οι αυξανόμενες ανάγκες σε τρόφιμα μπορεί να ικανοποιηθούν με εισαγωγές και η αυξανόμενη αγορά για βιομηχανικά προϊόντα δεν είναι αναγκαίο να είναι η εσωτερική αγορά, αφού μπορούν να γίνονται εξαγωγές βιομηχανικών προϊόντων. Οι εσωτερικές αποταμιεύσεις όμως, μπορούν να συμπληρωθούν με ξένο κεφάλαιο. Επιπλέον, οι τρόποι συμβολής σε πολλές περιπτώσεις αλληλοσυγκρούονται. Για παράδειγμα, πολιτικές για υποκατάσταση των εισαγωγών που προσπαθούν να κατευθύνουν τη ζήτηση των αγροτών προς εγχώρια βιομηχανικά προϊόντα και πιο σκληρή φορολογία για την αύξηση των αποταμιεύσεων, μειώνουν το διαθέσιμο αγροτικό εισόδημα και μειώνουν τα κίνητρα για αύξηση της παραγωγής.

Με βάση τις εξαγωγές αγροτικών προϊόντων μπορεί κανείς να υποθέσει την εξής πορεία οικονομικής ανάπτυξης. Στην αρχή, η παραγωγή αγροτικών προϊόντων που χρησιμοποιείται για εξαγωγή, επιτρέπει την απόκτηση συναλλάγματος που χρησιμοποιείται για καταναλωτικά και κεφαλαιουχικά αγαθά. Στη συνέχεια, νέες βιομηχανίες θα κάνουν την εμφάνισή τους καθώς το μέγεθος της εγχώριας αγοράς αυξάνει, υποκαθιστώντας καταναλωτικά και κεφαλαιουχικά αγαθά. Ο αρχικός βιομηχανικός τομέας αυξάνει σταδιακά με επανεπένδυση των κερδών και η παραγωγή τροφίμων αυξάνει με τον κατάλληλο ρυθμό ενώ, το κράτος συμμετέχει ενεργά δημιουργώντας υποδομή και εκσυγχρονίζοντας τους οικονομικούς θεσμούς. Αυτή είναι μια πιθανή πορεία προς την οικονομική ανάπτυξη με ανοικτή οικονομία την οποία ακολούθησαν οι περισσότερες ανεπτυγμένες σήμερα χώρες.

Η υπερτίμηση του συναλλάγματος δημιουργεί πρόβλημα στις εξαγωγές αγροτικών προϊόντων, ενώ λόγω της τεχνικής προστασίας των βιομηχανικών προϊόντων ευνοείται περισσότερο ο βιομηχανικός κλάδος σε σχέση με τον αγροτικό τομέα, με αποτέλεσμα τη μείωση της παραγωγής αγροτικών προϊόντων. Το αποτέλεσμα των μέτρων αυτών στη μείωση της αγροτικής παραγωγής είναι πολύ σημαντικό.

1.5 Ο Ρόλος του Κράτους

Το κράτος παίζει καθοριστικό ρόλο για να μπορέσει μια αγροτική περιοχή να λειτουργήσει και να αναπτυχθεί. Ο βαθμός στον οποίο μπορεί το κράτος να παρεμβαίνει δικαιολογείται εξαιτίας των ανεπαρειών που εμφανίζονται στην αγορά, όπως η ύπαρξη μονοπωλίου, έλλειψη πληροφόρησης, ύπαρξη πόρων κοινής ιδιοκτησίας.

Έχοντας ως επιδίωξη την οικονομική ανάπτυξη το κράτος ή η κυβέρνηση μιας χώρας επιλέγει διάφορες πολιτικές και μέσα τα οποία χρησιμοποιεί για να πετύχει τους αναπτυξιακούς του στόχους. Τέτοια μέσα είναι συνήθως ότι αφορά το σύστημα τιμών, δηλαδή, φόρους, επιδοτήσεις, κ.λπ., τα οποία είτε αφορούν μεταβολές στο θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας του τομέα είτε αφορούν τη δημιουργία νέας τεχνολογίας στις παραγωγικές μονάδες.

Ένα πρόγραμμα με στόχο την αγροτική ανάπτυξη θα πρέπει να συνδυάζει διάφορα μέτρα πολιτικής όπως :

- Πολιτικές σχετικά με τις τιμές, τη φορολογία και της ιδιοκτησία γης
- Πολιτικές για τη βελτίωση της εμπορίας των προϊόντων και τη διανομή των εισροών
- Πρόγραμμα για τη δημιουργία θεσμών όπως αγροτική έρευνα και εκπαίδευση
- Πρόγραμμα επενδύσεων σε υποδομές

Έμφαση επομένως, πρέπει να δοθεί σε μέτρα και πολιτικές που βελτιώνουν τις δυνατότητες παραγωγής με τη βελτίωση του θεσμικού, τεχνικού και οικονομικού περιβάλλοντος των παραγωγικών μονάδων.

Πολιτική Τιμών

Για την επίτευξη των στόχων της η πολιτική τιμών χρησιμοποιεί μέτρα εμπορικής πολιτικής, όπως δασμούς και ποσοτικούς περιορισμούς επί των εισαγωγών και φόρους επί των εξαγωγών, όπως φόρους και επιδοτήσεις και άμεσες παρεμβάσεις στις τιμές με διοικητικά μέτρα.

Οι γεωργοί στις διάφορες χώρες δέχονται διάφορους φόρους αλλά και επιδοτήσεις. Μπορεί δηλαδή να τους επιβληθούν ποσοτικοί περιορισμοί στις εξαγωγές, φόροι στις εξαγωγές και διάφορες πολιτικές τιμών που αφορούν τα αγροτικά προϊόντα. Σε πολλές ανεπτυγμένες χώρες οι φορολογικοί συντελεστές αγγίζουν ή και ξεπερνούν το 50%. Μεγάλο μέρος αυτής της φορολογίας λαμβάνει χώρα από κρατικούς οργανισμούς εμπορίας στους οποίους έχουν δοθεί μονοπωλιακά δικαιώματα.

Γενικότερα, ο κυριότερος λόγος για τη φορολογία των αγροτικών προϊόντων είναι η δημιουργία εσόδων. Πολλές φορές θεωρείται ότι οι επιδοτήσεις στον αγροτικό τομέα εξισορροπούν τη μεροληψία εναντίον του τομέα που δημιουργείται από την έντονη φορολογία των αγροτικών προϊόντων. Τέτοιες επιδοτήσεις αφορούν τα μηχανήματα, τα χημικά λιπάσματα κ.α. Η σημασία της πολιτικής τιμών είναι σημαντική διότι καθοδηγούν την κατανομή των πόρων στις διάφορες παραγωγικές διαδικασίες, αλλάζουν την κατανομή του εισοδήματος γιατί δημιουργούν εισοδηματικές ροές και ενθαρρύνουν ή αποθαρρύνουν τις επενδύσεις κεφαλαίου. Συχνά, οι τιμές θεωρούνται ως κίνητρα για την κατανομή των παραγωγικών πόρων και του εισοδήματος.

Οι επιπτώσεις επομένως, των παρεμβάσεων της δημόσιας πολιτικής στη λειτουργία του συστήματος τιμών και κατά συνέπεια στη λειτουργία του αγροτικού τομέα είναι εξαιρετικά μεγάλες. Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι το κράτος δεν θα πρέπει να στρεβλώνει τις τιμές, γιατί αυτό οδηγεί σε διάφορες επιπτώσεις τόσο στην παραγωγή όσο στις επενδύσεις και την τεχνολογία.

Πολιτική Γης και Αγροτική Μεταρρύθμιση

Η αναδιανομή της γης είναι ένα βασικό στοιχείο αναδιάρθρωσης της πολιτικής και κοινωνικής δύναμης των διαφόρων ομάδων του πληθυσμού και επιφέρει και επιπτώσεις

διότι, η άνιση ιδιοκτησία γης δημιουργεί οικονομικές ανισότητες στην ιδιοκτησία και διαταράσσει τη λειτουργία της οικονομίας.

Η αναδιανομή αυτή της γης έχει και τη θετική της πλευρά καθώς επιδρά ευνοϊκά στο ρυθμό της οικονομικής ανάπτυξης και οδηγεί στην προσπάθεια επίτευξης της οικονομικής ευημερίας του πληθυσμού. Ουσιαστικά, οδηγεί στη μετάβαση από ένα σύστημα όπου ο ιδιοκτήτης της γης είναι ο κυρίαρχος σε όλες τις μορφές αγοράς, προς ένα σύστημα που λειτουργεί κοντά στο πρότυπο του ανταγωνισμού. Καθίσταται επομένως, ανάγκη δημιουργίας νέων θεσμών που οδηγούν στη δημιουργία πιστωτικών και ασφαλιστικών οργανισμών, αγορών για τα προϊόντα και παροχή συμβούλων. Το νέο αυτό σύστημα έχει την ονομασία “αγροτική μεταρρύθμιση” εν αντιθέσει με την απλή αναδιανομή της γης. Ο όρος “αγροτική μεταρρύθμιση” εννοεί κάτι μεγαλύτερο από τη διανομή των μεγάλων αγροκτημάτων σε μικρούς αυτοκαλλιεργητές. Δημιουργεί βελτιώσεις σε όλο το σύστημα αγορών του τομέα , κυρίως στο συντελεστή γη, και συμπεριλαμβάνει την υποβοήθηση θεσμών όπως οι συνεταιρισμοί, την βοήθηση στην βελτίωση της προμήθειας εισροών και της εμπορίας προϊόντων κ.λπ.

Πιστωτική Πολιτική

Η κεφαλαιουχική συσσώρευση στον τομέα με την αύξηση των επενδύσεων είναι πλέον αναγκαία στον αγροτικό τομέα καθώς πλέον στόχος της οικονομικής πολιτικής αποτελεί η ανάπτυξη του αγροτικού τομέα και η αύξηση της παραγωγικότητας. Αυτό όμως έχει ως προϋπόθεση μια υγιή αγορά χρήματος.

Εξαιτίας του ότι ελλείπουν οι πιστωτικοί οργανισμοί στις αγροτικές περιοχές κυρίως, η λειτουργία της αγοράς χρήματος είναι προβληματική. Υπάρχει απαίτηση για μια θεσμική αλλαγή που θα βελτιώσει αυτή την αγορά για να διευκολυνθούν οι αποταμιεύσεις, οι δανειοδοτήσεις , όπως και η διοχέτευση κεφαλαίων. Ο δανεισμός διαιωνίζει μια σχέση εξάρτησης του δανειζόμενου είτε προς τον ιδιοκτήτη γης είτε προς τον έμπορο και οδηγεί σε μια σύνδεση της αγοράς χρήματος με τις αγορές γης, εργασίας και προϊόντων. Η σύνδεση αυτή οδηγεί τον δανειστή να επιδιώκει να είναι ο δανειζόμενος σε συνεχή ανάγκη κεφαλαίων με σκοπό να διαιωνίζεται η εξάρτηση.

Η δημιουργία όμως, πιστωτικών οργανισμών για τον αγροτικό τομέα μέσω των συνεταιρισμών ή της κρατικής παρέμβασης, θα βελτιώσει την αγορά χρήματος και θα

δώσει εναλλακτικές επιλογές για δανειοδότηση στους αγρότες. Με αυτό τον τρόπο, οι αγρότες αποφεύγουν να δανείζονται με δυσβάστακτους όρους και η αγορά χρήματος εξιχνιάζεται.

Πολιτική Εμπορίας Προϊόντων και Εισροών

Από υψηλό βαθμό αυτοκατανάλωσης χαρακτηρίζονται οι αγροτικές κοινωνίες επομένως, η ζήτηση για υπηρεσίες εμπορίας των προϊόντων όπως η μεταφορά και η αποθήκευση είναι περιορισμένες. Στη διαδικασία όμως της ανάπτυξης και με τη μετακίνηση του πληθυσμού προς τα αστικά κέντρα γίνεται αισθητή η ζήτηση για υπηρεσίες εμπορίας. Όσο μεγαλύτερο είναι το επίπεδο ανάπτυξης τόσο μεγαλύτερη είναι η συμμετοχή των προϊόντων του νοικοκυριού που εισέρχονται στην αγορά.

Η διαφορά στις τιμές παραγωγού-καταναλωτή φανερώνει την αποτελεσματικότητα του συστήματος εμπορίας. Όσο μεγαλύτερη είναι η διαφορά τόσο λιγότερο αποτελεσματικό είναι το σύστημα. Επίσης, η κυβερνητική πολιτική ως στόχους στον τομέα της εμπορίας έχει να διανείμει εισροές, όπως λιπάσματα, στους παραγωγούς, να προστατεύσει τους καταναλωτές από κακές εμπορικές πρακτικές και να αυξήσει την αποτελεσματικότητα του συστήματος εμπορίας, μειώνοντας το άνοιγμα των τιμών. Η κυβέρνηση για να επιτύχει τους παραπάνω στόχους πρέπει είτε να πράξει η ίδια συγκεκριμένες πρακτικές μέσα στο σύστημα εμπορίας με απώτερο σκοπό τη βελτίωση της λειτουργίας του, είτε να ελέγχει το σύστημα εμπορίας και να θέτει κανόνες χωρίς να αναλαμβάνει η ίδια την εμπορία.

Πολιτική Έρευνας και Νέας Τεχνολογίας

Η λήψη μέτρων που συμβάλλουν στη δημιουργία και αποδοχή της νέας τεχνολογίας από τις παραγωγικές μονάδες είναι ένα από τα σημαντικότερα σημεία της κυβερνητικής πολιτικής στον αγροτικό τομέα.

Οι σημερινές τεχνικές γνώσεις έχουν δημιουργήσει μια πληθώρα μηχανών για κάθε αγροτική δραστηριότητα. Παρόλα αυτά, οι περισσότερες παραγωγικές μονάδες συνεχίζουν να χρησιμοποιούν παραδοσιακές τεχνικές. Αυτό συμβαίνει διότι οι μηχανές αυτές είναι ασυμβίβαστες με το οικονομικό περιβάλλον των αναπτυσσόμενων χωρών. Επομένως, προτού μια χώρα προσπαθήσει να δημιουργήσει νέα τεχνολογία η οποία

είναι συνάμα δαπανηρή και δύσκολη πρέπει να αναλυθεί η δυνατότητα προσφοράς στις τοπικές συνθήκες ήδη γνωστής τεχνολογίας και να πραγματοποιηθεί έρευνα για το κατά πόσο μπορεί να προσαρμοστεί στις συνθήκες της χώρας που θα την εφαρμόσει.

Γενικότερα, ο ρόλος του κράτους στην επιδίωξη των στόχων της αγροτικής ανάπτυξης είναι ιδιαίτερα σημαντικός. Η δημόσια πολιτική έχει σημαντικά εργαλεία τα οποία μπορεί να χρησιμοποιήσει για να παρέμβει στη λειτουργία των αγορών όταν το κρίνει σκόπιμο. Ο στόχος επομένως, της παρέμβασης του κράτους θα πρέπει να είναι πάντα η εξασφάλιση ανταγωνιστικών συνθηκών και σε συνδυασμό με τα εργαλεία πολιτικής που διαθέτει μπορεί να συμβάλει πιο εύκολα στην ευημερία του πληθυσμού.

1.6 Ελληνικός Γεωργικός Τομέας

Η γεωργία στην Ελλάδα βασίζεται σε μικρές διασκορπισμένες οικογενειακές μονάδες, ενώ η έκταση της συνεταιριστικής οργάνωσης παραμένει σε χαμηλά συγκριτικά επίπεδα. Η ελληνική γεωργία απασχολεί 528.000 αγρότες, το 12% του συνολικού εργατικού δυναμικού. Παράγει μόνο το 3,6% του εθνικού ΑΕΠ (περίπου 15 δισεκατομμύρια ευρώ ετησίως). Πολλοί μετανάστες της χώρας απασχολούνται στον αγροτικό τομέα της οικονομίας, καθώς και στις κατασκευές και τα δημόσια έργα.

Διάρθρωση των Αγροτικών Εκμεταλλεύσεων

“Αγροτική Εκμετάλλευση” είναι ο όρος ο οποίος περιγράφει το σύνολο των οικονομικών δραστηριοτήτων στον αγροτικό τομέα, που βρίσκεται υπό τον έλεγχο του ίδιου προσώπου. Πρόκειται για αγροτική επιχείρηση η οποία έχει ιδιομορφίες στη λειτουργία και τη διαχείριση.

Βασικό χαρακτηριστικό της ελληνικής αγροτικής εκμετάλλευσης είναι ο οικογενειακός της χαρακτήρας, δηλαδή η ιδιοκτησία της γης και των άλλων μέσων παραγωγής, η διαχείριση της εκμετάλλευσης και η παροχή εργασίας που συγκεντρώνονται στα μέλη της οικογένειας. Ένα ακόμα βασικό χαρακτηριστικό είναι, η ταυτόχρονη παραγωγή διαφορετικών προϊόντων καθώς και η διατήρηση ζώων για ιδιοκατανάλωση ή πώληση. Χαρακτηριστικά επίσης της ελληνικής γεωργίας είναι, η καλλιέργεια σε διαφορετικά

γεωγραφικά σημεία και το μικρό μέγεθος αγροτικής εκμετάλλευσης. Οι μεγαλύτερες σε έκταση εκμεταλλεύσεις παρουσιάζονται στις περιοχές της Θράκης και Θεσσαλίας ενώ οι μικρότερες στα Νησιά του Ιονίου και Αιγαίου.

Κριτήριο μεγέθους εκτός από την εδαφική έκταση είναι, ο αριθμός των απασχολούμενων, ο όγκος της παραγωγής και το ύψος των πωλήσεων όπου εκφράζουν την οικονομική ισχύ της εκμετάλλευσης και για αυτό θεωρούνται ως καλύτερα κριτήρια. Η καλλιέργεια σε διαφορετικά γεωγραφικά σημεία αποδίδεται στην απροθυμία των ιδιοκτητών λόγω αβεβαιότητας, να δεχθούν αναδασμό της γης. Αυτό το πρόβλημα όπως και το πρόβλημα του μικρού μεγέθους αγροτικής εκμετάλλευσης θεωρούνται σημαντικές αδυναμίες και έχουν την ρίζα τους στις δυσκολίες που παρουσιάζει ο τεχνολογικός εκσυγχρονισμός και η εξειδίκευση καθώς και στη σπατάλη πόρων και χρόνου στη μετακίνηση μεταξύ αγροτεμαχίων.

Η αγροτική εκμετάλλευση είναι ουσιαστικά οικογενειακή επιχείρηση. Ο αγρότης καλλιεργητής της γης είναι συνήθως και ιδιοκτήτης της γης και του λοιπού κεφαλαιουχικού εξοπλισμού της εκμετάλλευσης. Επιπλέον, υπάρχει και ένα μικρό ποσοστό καλλιεργούμενης γης το οποίο ενοικιάζεται από τον ιδιοκτήτη σε άλλους καλλιεργητές καθώς και ένα πολύ μικρό ποσοστό όπου ο καλλιεργητής δεν πληρώνει ενοίκιο στον ιδιοκτήτη αλλά μοιράζονται το προϊόν σε κάποια προσυμφωνημένη αναλογία. Αυτό που παρατηρείται είναι ότι ο αριθμός των ιδιοκτητών που εγκαταλείπουν την παραγωγική δραστηριότητα και την ενοικιάζουν σε άλλους καλλιεργητές, αυξάνεται.

Η Διάρθρωση της Παραγωγής και η Πολυαπασχόληση του Εργατικού Δυναμικού

Αν λάβουμε υπόψη την χρηματική αξία των διαφόρων προϊόντων, τότε στο σύνολο της γεωργικής παραγωγής (Μ.Ο 2012-2014 - τιμές παραγωγού), το 19% αφορά λαχανικά και κηπευτικά προϊόντα, ακολουθούν τα φρούτα με 18,5%, η ζωική παραγωγή με 14,5%, τα προϊόντα ζωικής προέλευσης (πχ. γάλα, αβγά κοκ) με 14%, τα δημητριακά με 10% και το ελαιόλαδο με 8%. Τα προϊόντα του αγροτικού τομέα αποτελούν τη τρίτη μεγαλύτερη κατηγορία εξαγομένων προϊόντων με ποσοστό 19% του συνόλου των εξαγωγών, ενώ αποτελούν το 14% των εισαγωγών. Το μεγαλύτερο μερίδιο στις εξαγωγές κατέχουν τα λαχανικά και τα κηπευτικά προϊόντα. Επιπλέον, ένα ενδιαφέρον

στοιχείο για την ελληνική γεωργία είναι η έκταση των βιολογικών καλλιεργειών, δηλαδή καλλιεργειών που δεν βασίζονται στη χρήση συνθετικών λιπασμάτων και εντομοκτόνων.

Χαρακτηριστικό της ελληνικής γεωργίας είναι ότι οι αγρότες δεν ασχολούνται αποκλειστικά με την αγροτική παραγωγή. Πολλές φορές απασχολούνται σε εργασίες εκτός του αγροτικού τομέα, όπως εστιατόρια, τουριστικές επιχειρήσεις στις οποίες μπορεί να είναι και οι ίδιοι ιδιοκτήτες. Η πολυαπασχόληση αυτή του αγροτικού δυναμικού συνήθως αφορά αγρότες όπου διαθέτουν μικρό μερίδιο στην αγροτική εκμετάλλευση και η απασχόληση τους σε αυτή δεν είναι αρκετή για την πλήρη απασχόληση των μελών της οικογένειας.

Οι συνέπειες από την πολυαπασχόληση είναι δυο και είναι και θετικές. Πρώτον, το εισόδημα της αγροτικής οικογένειας αυξάνεται σημαντικά. Έχει παρατηρηθεί ότι τα νοικοκυριά των οποίων ο αρχηγός ασχολείται το 50% του χρόνου απασχόλησης του με εργασίες πέραν των αγροτικών, το εισόδημα που αποκτάται είναι περίπου 72% του συνολικού. Δεύτερον, η πολυαπασχόληση δημιουργεί προϋποθέσεις για παραμονή του πληθυσμού στις αγροτικές περιοχές και για ανάπτυξη αυτών των περιοχών.

Επομένως, είναι ένα στοιχείο που επιδρά θετικά.

Το Αγροτικό Εισόδημα

Ο όρος “Αγροτικό Εισόδημα” έχει δυο ερμηνείες. Η πρώτη ερμηνεία αναφέρει ότι το αγροτικό εισόδημα είναι το εισόδημα το οποίο προέρχεται από την γεωργική παραγωγή ενώ η δεύτερη ερμηνεία αναφέρει ότι είναι το εισόδημα της αγροτικής οικογένειας ανεξάρτητα την πηγή από την οποία προέρχεται. Η διαφορά μεταξύ τους είναι σημαντική καθώς το ποσό του δηλωθέν οικογενειακού εισοδήματος που προέρχεται από γεωργικές επιχειρήσεις θα είναι διαφορετικό από το δηλωθέν οικογενειακό εισόδημα των γεωργών γενικότερα. Επομένως, κάποια εισοδήματα προέρχονται από γεωργικές επιχειρήσεις αλλά από άτομα τα οποία δεν είναι αγρότες.

Η εκτίμηση του μέσου οικογενειακού εισοδήματος για την αγροτική οικογένεια είναι δύσκολο να μελετηθεί με τη χρήση μακροοικονομικών μεγεθών. Συνήθως η εκτίμηση γίνεται από τα στοιχεία της έρευνας των οικογενειακών προϋπολογισμών. Η Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών αναφέρει στοιχεία για τις δαπάνες και τις απολαβές σε είδος των νοικοκυριών κατά αστικές, ημιαστικές και αγροτικές περιοχές. Είναι φυσικό, ότι

μεταξύ των νοικοκυριών των αγροτικών περιοχών υπάρχουν σημαντικές διαφορές εισοδήματος, όπως συμβαίνει στην οικονομία γενικά. Κατά τη διάρκεια της περιόδου 2004-2014 το αγροτικό εισόδημα στην Ελλάδα (δείκτης Α του πραγματικού εισοδήματος των συντελεστών στη γεωργία ανά ΕΜΕ), μειώθηκε κατά μέσο όρο σε ετήσια βάση κατά 0,4% ενώ αντίστοιχα στην ΕΕ αυξήθηκε κατά 3,4% και στις χώρες της ευρωζώνης κατά 1,6%.

Εμπόριο Αγροτικών Προϊόντων

Το εμπορικό ισοζύγιο προϊόντων του αγροτικού τομέα της Ελλάδος είναι ελλειμματικό. Η αξία των εισαγωγών υπερβαίνει κατά πολύ την αξία των εξαγωγών. Η μείωση των εισαγωγών, που άρχισε να σημειώνεται τα τελευταία 9 χρόνια λόγω οικονομικής κρίσης, σε συνδυασμό με τις καλές εξαγωγικές επιδόσεις των αγροτικών προϊόντων οδήγησαν σε μείωση του ελλείμματος που το 2014 περιορίστηκε σε -1,36 δισ. ευρώ. Οι περισσότερες επιμέρους κατηγορίες προϊόντων εμφανίζουν ελλειμματικό ισοζύγιο, με εξαίρεση τα φρούτα και λαχανικά, τον καπνό, το βαμβάκι και τα φυτικά λίπη και έλαια που παρουσιάζουν θετικό πρόσημο.

Τα προϊόντα της αγροτικής δραστηριότητας αποτελούν την τρίτη μεγαλύτερη κατηγορία εξαγομένων προϊόντων ύψους 5,2 δισ. ευρώ το 2014 δηλαδή ποσοστό 19% του συνόλου των εξαγωγών. Η μεγαλύτερη κατηγορία εξαγωγών αγροτικών προϊόντων της αγροτικής δραστηριότητας (μ.ο. 2012-2014) αφορά τα φρούτα και λαχανικά με 34% επί του συνόλου και ακολουθούν τα ιχθυηρά με 10,8%, τα γαλακτοκομικά προϊόντα με 7,9%, τα φυτικά λίπη και έλαια με 7,8%, ο καπνός με 7,6% και το βαμβάκι με 7,1%.

Τα σημαντικότερα προϊόντα που διαθέτουν ισχυρό πλεονέκτημα ποιότητας, δηλαδή υψηλή ανταγωνιστικότητα σε υψηλές τιμές, είναι το ελαιόλαδο, οι ελιές, τα τουρσιά, οι σταφίδες, τα διατηρημένα λαχανικά, ο καπνός, ο τοματοπολτός, το γιαούρτι, το ρύζι, τα δέρματα αιγοπροβάτων, το βαμβακέλαιο και οι ζύμες αρτοποιίας. Στα φρούτα, το βαμβάκι, το πρόβειο τυρί, τα κρασιά και ορισμένα άλλα προϊόντα υψηλής ανταγωνιστικότητας, οι χαμηλότερες τιμές αποτελούν το κύριο συγκριτικό τους πλεονέκτημα.

Σε ότι αφορά τις εισαγωγές αυτής της κατηγορίας το μεγαλύτερο ποσοστό αφορά προϊόντα ζωικής παραγωγής με 17% και ακολουθούν γαλακτοκομικά προϊόντα με 13%, φρούτα και λαχανικά με 10% και σιτηρά και παρασκευάσματα δημητριακών με 9%. Η πλειοψηφία των εμπορικών συναλλαγών της χώρας, πραγματοποιείται με τα Κράτη-Μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Με βάση τα στοιχεία του 2014, σχεδόν το 80% των εισαγωγών στα προϊόντα της αγροτικής δραστηριότητας γίνεται από την Ε.Ε. και το 69% των εξαγωγών γίνεται προς την Ε.Ε. Η Ελλάδα περιλαμβάνεται στους πέντε πρώτους προμηθευτές αγροτικών προϊόντων σε 25 χώρες, με ποσοστά συμμετοχής στις εισαγωγές τους που ξεπερνούν το 80%. Η Ελλάδα είναι ο πρώτος προμηθευτής 43 αγροτικών προϊόντων σε 12 χώρες, ο δεύτερος προμηθευτής 19 προϊόντων σε 15 χώρες, ο τρίτος προμηθευτής 23 προϊόντων σε 15 χώρες, ο τέταρτος προμηθευτής 22 προϊόντων σε 14 χώρες και ο πέμπτος προμηθευτής 19 προϊόντων επίσης σε 14 χώρες.

Αξίζει να σημειωθεί ότι ο χαρακτηρισμός ενός προϊόντος ως γεωργικού ή κτηνοτροφικού δεν είναι πάντα απλός. Για παράδειγμα, η εξαγωγή καπνού ή βάμβακος είναι σαφώς εξαγωγή αγροτικών προϊόντων. Όμως, η εξαγωγή βαμβακερών υφασμάτων ή τσιγάρων ενώ θεωρείται εξαγωγή βιομηχανικών προϊόντων, περιέχουν σημαντικές εισροές από την γεωργική παραγωγή. Ωστόσο, σημασία για την οικονομία έχει η αξία των εξαγωγών όλων των προϊόντων.

1.7 Ανακεφαλαίωση

Η Αγροτική Οικονομία, με την επιστημονική της έννοια, είναι ένα επιστημονικό πεδίο της οικονομικής επιστήμης που αφορά τον αγροτικό τομέα. Η εφαρμογή των κανόνων της αγροτικής οικονομίας στην αγροτική παραγωγή αποτελεί προϋπόθεση για την ανάπτυξη και τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητάς της τόσο στην εθνική οικονομία όσο και στην παγκόσμια αγορά. Οι συντελεστές παραγωγής στον αγροτικό τομέα (κεφάλαιο, γεωργική γη και εργασία) παρουσιάζουν μια ποικιλομορφία αλλά και μια ιδιαιτερότητα στη χρήση και στις μορφές και αποτελούν τη βάση της παραγωγικής διαδικασίας. Η αγροτική παραγωγή προκύπτει πάντα με τον συνδυασμό αυτών των συντελεστών, ο οποίος συνίσταται στη χρησιμοποίησή τους με διάφορους τρόπους σε διαφορετικές ποσότητες προκειμένου να προκύψουν τα επιθυμητά προϊόντα, σε επιθυμητές ποσότητες και σε επιθυμητές ποιότητες.

Τα διάρθρωτικά χαρακτηριστικά που προσδιορίζουν τη διάρθρωση του τομέα είναι ο αριθμός, το μέγεθος και η κατανομή μεγέθους των αγροκτημάτων. Αυτά τα χαρακτηριστικά προσδιορίζουν πόσο προσεγγίζει η λειτουργία του τομέα τις συνθήκες του ανταγωνισμού. Όσο μεγαλύτερη ισοκατανομή υπάρχει στην ιδιοκτησία γης αλλά και στο μέγεθος της αγροτικής εκμετάλλευσης τόσο ο τομέας προσεγγίζει τη λειτουργία του υποδείγματος του τέλει ανταγωνισμού, διαφορετικά απομακρύνεται.

Η θέση του αγροτικού τομέα στην οικονομία μιας χώρας μεταβάλλεται σημαντικά με τη διαδικασία της οικονομικής ανάπτυξης. Η σύνδεση των εθνικών αγορών μέσω των διασυνδέσεων της διεθνούς αγοράς αγροτικών προϊόντων και η ανάγκη για λύσεις σε επείγοντα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι αναπτυσσόμενες οικονομίες επαναπροσδιορίζουν το ρόλο του αγροτικού τομέα στην οικονομική ανάπτυξη.

Δυσμενείς επιπτώσεις στον αγροτικό τομέα των αναπτυσσόμενων χωρών επιφέρουν οι πολιτικές που εφαρμόζονται για τη στήριξη στον αγροτικό τομέα, επομένως η ευθύνη των ανεπτυγμένων χωρών είναι μεγάλη. Σημαντικός είναι επίσης, ο ρόλος του κράτους στην επιδίωξη των στόχων της αγροτικής ανάπτυξης. Η δημόσια πολιτική με τα εργαλεία τα οποία έχει στη διάθεση της μπορεί να παρέμβει για να ελέγξει την λειτουργία της αγοράς. Εργαλεία όπως η πολιτική τιμών, η πολιτική γης, η πιστωτική πολιτική, η πολιτική για την εμπορία των προϊόντων και εισροών, η πολιτική έρευνας και νέας τεχνολογίας είναι ιδιαίτερα σημαντικά στην άσκηση δημόσιας πολιτικής για τη μεγιστοποίηση της συμβολής του αγροτικού τομέα στην οικονομική ανάπτυξη και την ευημερία του πληθυσμού.

Τέλος, όσον αφορά την Ελλάδα η γεωργία χαρακτηρίζεται από τον οικογενειακό της χαρακτήρα, από την παραγωγή διαφορετικών προϊόντων, την ιδιοκατανάλωση και την καλλιέργεια σε διαφορετικά γεωγραφικά σημεία. Τα προϊόντα του αγροτικού τομέα είναι η τρίτη μεγαλύτερη κατηγορία εξαγόμενων προϊόντων. Επιπλέον, οι έλληνες αγρότες δεν ασχολούνται αποκλειστικά με τη γεωργία κάτι που οδηγεί σε βελτίωση του αγροτικού τους εισοδήματος. Εν κατακλείδι, το εμπορικό ισοζύγιο της Ελλάδας είναι ελλειμματικό, διαθέτει όμως προϊόντα που κατέχουν υψηλό πλεονέκτημα ποιότητας και ανταγωνισμού στις εξαγωγές.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2 : ΒΑΣΙΚΕΣ ΜΑΚΡΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ

2.1 Εισαγωγή

Στο κεφάλαιο αυτό γίνεται μια παρουσίαση ορισμένων βασικών μακροοικονομικών μεταβλητών όπως είναι ο ρυθμός ανάπτυξης του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ), το Κατά Κεφαλή Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν, το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν και Εθνικό Εισόδημα, τα Δημογραφικά στοιχεία των μελετώμενων χωρών, η Ανεργία, το Εμπορικό Ισοζύγιο, το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών και ο Πληθωρισμός. Οι μεταβλητές αυτές χρησιμοποιούνται συχνά σε διάφορες οικονομικές μελέτες για την ανάλυση του επιπέδου απασχόλησης στην αγροτική παραγωγή.

2.2 Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

Η μέτρηση της πορείας μιας χώρας προϋποθέτει την εξέταση του συνόλου του εισοδήματος των μελών που την απαρτίζουν. Η πιο σημαντική έννοια των εθνικών λογαριασμών η οποία μετρά το επίπεδο της οικονομικής δραστηριότητας είναι το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν (Gross Domestic Product) (GDP). Η οικονομία μιας χώρας αποτελείται από τέσσερις βασικούς τομείς οικονομικής δραστηριότητας: τον τομέα των νοικοκυριών, τον τομέα των επιχειρήσεων, τον δημόσιο τομέα και τον εξωτερικό τομέα. Το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν είναι η συνολική αξία των τελικών αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται κατά τη διάρκεια ενός έτους, από συντελεστές παραγωγής που ανήκουν σε μόνιμους κατοίκους μιας χώρας, ανεξάρτητα από τη χώρα όπου βρίσκονται οι συντελεστές παραγωγής. Το GDP αποτελεί το σημαντικότερο μακροοικονομικό δείκτη της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας μιας χώρας.

Στο GDP δεν περιλαμβάνονται τα ενδιάμεσα αγαθά αλλά μόνο τα τελικά αγαθά και οι υπηρεσίες όπου είναι τα αγαθά τα οποία χρησιμοποιούνται από τελικούς χρήστες για την ικανοποίηση των αναγκών τους και όχι για μεταπώληση. Τα ενδιάμεσα αγαθά είναι τα αγαθά εκείνα που χρησιμοποιούνται στην παραγωγική διαδικασία για την παραγωγή άλλων αγαθών. Δηλαδή, εάν η αξία των ενδιάμεσων αγαθών συμπεριληφθεί στον υπολογισμό του GDP, το αποτέλεσμα θα είναι να υπερεκτιμηθεί η αξία του.

Στον υπολογισμό του GDP συμπεριλαμβάνεται η συνολική αξία των κεφαλαιουχικών αγαθών που παράγονται στην τρέχουσα περίοδο. Τα αγαθά αυτά έχουν συνήθως μια προσδοκώμενη οικονομική ζωή η οποία ξεπερνά την τρέχουσα περίοδο. Αυτό οδηγεί στο να αναλώνεται μόνο ένα μέρος της αξίας τους στην παραγωγή αγαθών στην τρέχουσα περίοδο. Το μέρος αυτό είναι η λεγόμενη απόσβεση και περιλαμβάνεται στην αξία των τελικών αγαθών.

Στον ορισμό του ΑΕΠ περιλαμβάνεται η αξία όλων των τελικών αγαθών και υπηρεσιών που παρήχθησαν στην τρέχουσα περίοδο. Δεν συμπεριλαμβάνονται οι πωλήσεις των χρησιμοποιημένων αγαθών (π.χ. παλαιό διαμέρισμα), δεν συμπεριλαμβάνονται οι αγορές χρεογράφων (μετοχές, ομολογίες, κλπ.). Οι αμοιβές, όμως, για τις υπηρεσίες εκείνων που διευκολύνουν ή πραγματοποιούν τις συναλλαγές αυτές π.χ. αμοιβή μεσίτη, συμβολαιογράφου, ή χρηματιστή) συμπεριλαμβάνονται. Το ΑΕΠ επίσης, δεν προσμετρά τα περισσότερα αγαθά και υπηρεσίες που παράγονται και καταναλώνονται στα νοικοκυριά χωρίς να περνούν μέσα από τις διαδικασίες της αγοράς όπως, οι υπηρεσίες της νοικοκυράς, το βάψιμο του σπιτιού από τον ίδιο τον ένοικο ή τον ιδιοκτήτη του κ.ά. < Επίσης δεν προσμετρά αγαθά και υπηρεσίες που παράγονται και πωλούνται παράνομα, όπως ναρκωτικά, τυχερά παιχνίδια, κ.ά. καθώς και τη μη δήλωση εισοδήματος από νόμιμες δραστηριότητες (π.χ. ένας πτυχιούχος οικονομικών επιστημών που παραδίδει φροντιστηριακά μαθήματα και δεν το δηλώνει στην εφορία). Για όλους αυτούς τους λόγους, το ΑΕΠ θεωρείται ότι είναι ένας ατελής δείκτης της οικονομικής δραστηριότητας.

Το ΑΕΠ υπολογίζεται με τρεις εναλλακτικούς τρόπους:

- ο Μέθοδος της δαπάνης

Η μέθοδος της δαπάνης μετρά το ΑΕΠ υπολογίζοντας τη δαπάνη για καταναλωτικά αγαθά, την ακαθάριστη δαπάνη για επενδυτικά αγαθά και τη δαπάνη του κράτους. Σε μια ανοιχτή οικονομία η συνολική δαπάνη περιλαμβάνει και τις καθαρές εξαγωγές. Η δαπάνη για καταναλωτικά αγαθά προέρχεται από τα νοικοκυριά, τα οποία αγοράζουν τα τελικά αγαθά και τις υπηρεσίες, που πωλούν οι επιχειρήσεις. Στα αγαθά αυτά δεν περιλαμβάνεται η αγορά σπιτιών αφού αυτή υπολογίζεται ως επενδυτική δαπάνη.

Η ακαθάριστη δαπάνη για επενδυτικά αγαθά προέρχεται κυρίως από τις επιχειρήσεις οι οποίες αγοράζουν κεφαλαιουχικό εξοπλισμό. Τα αποθέματα τα οποία κρατούν οι επιχειρήσεις, όπως οι ακατέργαστες πρώτες ύλες, ενδιάμεσα αγαθά και τελικά αγαθά που δεν πουλήθηκαν, υπολογίζονται στην ακαθάριστη επένδυση. Επειδή η παραγωγική διαδικασία των επιχειρήσεων δεν μπορεί να εξαρτάται κάθε φορά από το πόσο γρήγορα προμηθεύονται τις πρώτες ύλες και τα ενδιάμεσα αγαθά από την αγορά οι επιχειρήσεις τα κρατούν ως απόθεμα. Τα αποθέματα τελικών αγαθών συμβάλλουν στο να αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις αυξήσεις της συνολικής ζήτησης. Οι δαπάνες του κράτους για αγαθά και υπηρεσίες περιλαμβάνουν και τις δαπάνες για εθνική άμυνα, για εκπαίδευση, για υγεία, για τη διατήρηση της έννομης τάξης και για τη φωταγώγηση των δρόμων. Δεν περιλαμβάνονται οι μεταβιβαστικές πληρωμές στις δαπάνες αυτές, όπως είναι οι συντάξεις και οι επιχορηγήσεις, επειδή θεωρείται απλά μεταφορά χρήματος από το κράτος προς τους ιδιώτες και δεν αποτελούν αγορά κάποιου αγαθού ή υπηρεσίας.

Ο υπολογισμός του ΑΕΠ με τη μέθοδο της συνολικής δαπάνης γίνεται με τον ακόλουθο τύπο:

$$GDP = C + I + G + NX$$

Όπου C είναι η κατανάλωση, I η επένδυση, G οι δημόσιες δαπάνες για την αγορά αγαθών και υπηρεσιών, NX οι καθαρές εξαγωγές (εξαγωγές - εισαγωγές). Ως κατανάλωση ορίζεται η συνολική δαπάνη που πραγματοποιούν τα νοικοκυριά για να αγοράσουν προϊόντα ή υπηρεσίες. Η δαπάνη για κατανάλωση περιλαμβάνει τα διαρκή καταναλωτικά αγαθά, που είναι καταναλωτικά είδη με μεγάλη διάρκεια ζωής, όπως αυτοκίνητα ή οικιακές συσκευές, τα μη διαρκή αγαθά που είναι καταναλωτικά είδη με μικρή διάρκεια ζωής όπως τα τρόφιμα ρούχα και τα καύσιμα και τις υπηρεσίες όπως η εκπαίδευση και η ιατρική περίθαλψη. Η επένδυση περιλαμβάνει τις δαπάνες για νέα κεφαλαιουχικά αγαθά δηλαδή δαπάνες για εγκαταστάσεις, εξοπλισμό και προγράμματα πληροφορικής. Οι δημόσιες δαπάνες για αγαθά και υπηρεσίες περιλαμβάνουν κάθε δημόσια δαπάνη για ένα αγαθό εγχώριο ή ξένο. Οι καθαρές εξαγωγές είναι η διαφορά των εξαγωγών μείον τις εισαγωγές. Οι εξαγωγές προστίθενται στη συνολική δαπάνη για τελικά αγαθά και υπηρεσίες που παράγονται σε μια

χώρα. Οι εισαγωγές αφαιρούνται από τη συνολική δαπάνη, γιατί η κατανάλωση, η επένδυση και οι δημόσιες δαπάνες περιλαμβάνουν εισαγόμενα αγαθά και υπηρεσίες.

- ο Εισοδηματική Μέθοδος

Η μέθοδος αυτή μετρά το ΑΕΠ αθροίζοντας τις αμοιβές ή τα εισοδήματα των συντελεστών που χρησιμοποιήθηκαν για την παραγωγή του προϊόντος. Το άθροισμα αυτό ονομάζεται Εθνικό Εισόδημα. Οι αμοιβές αυτές περιλαμβάνουν τους μισθούς για την εργασία, τους τόκους για το κεφάλαιο, τα ενοίκια για τη γη και τα κέρδη. Οι αμοιβές των επιχειρήσεων προς τους εργαζομένους περιλαμβάνουν τους μισθούς και τα ημερομίσθια, τα επιδόματα, τις αμοιβές σε είδος και τις εργοδοτικές εισφορές που πληρώνουν οι εργοδότες στα ασφαλιστικά ταμεία για την υγειονομική περίθαλψη και για τη συνταξιοδότηση των εργαζομένων. Στους τόκους περιλαμβάνονται οι τόκοι που τα νοικοκυριά λαμβάνουν από επιχειρήσεις στις οποίες έχουν δανείσει, όπως πληρωμές τόκων για ομόλογα των επιχειρήσεων που κατέχουν τα νοικοκυριά. Δεν περιλαμβάνονται όμως, οι τόκοι που εισπράττουν από ομόλογα δημοσίου, που έχουν εκδοθεί για την κάλυψη του δημοσίου χρέους. Στα ενοίκια περιλαμβάνονται τα εισοδήματα που λαμβάνουν οι ιδιοκτήτες από την εκμίσθωση της γης, των κατοικιών και των καταστημάτων. Ως εισόδημα επίσης υπολογίζεται τι εισόδημα από την ιδιοκατοίκηση. Το εισόδημα αυτό είναι το τεκμαρτό ενοίκιο, δηλαδή το ενοίκιο που θα πλήρωνε ο ιδιοκτήτης ενός σπιτιού εάν το νοίκιαζε.

Τα εταιρικά κέρδη περιλαμβάνουν τα κέρδη των επιχειρήσεων, μέρος των οποίων διανέμεται στα νοικοκυριά ως μερίσματα. Ένα άλλο μέρος κρατείται από τις επιχειρήσεις ως αδιανέμητα κέρδη. Επειδή στην πράξη είναι δύσκολο να διαχωριστούν οι αμοιβές της γης και του κεφαλαίου, δηλαδή τα ενοίκια από τους τόκους, οι εθνικοί λογαριασμοί αποδίδουν τις αμοιβές αυτές μαζί σε μια κατηγορία με την ένδειξη λειτουργικό πλεόνασμα της οικονομίας. Στη μέθοδο αυτή επίσης, η αξία των αγαθών μετριέται με το κόστος παραγωγής τους. Το κόστος αυτό προέρχεται από τις αμοιβές όλων των παραγωγικών συντελεστών που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή των αγαθών. Στο άθροισμα των συντελεστών παραγωγής προσθέτουμε τους έμμεσους φόρους και αφαιρούμε τις επιδοτήσεις του κράτους προς τους παραγωγούς, γιατί οι επιδοτήσεις αυτές μειώνουν την αγοραία τιμή του αγαθού. Οι καταναλωτές πληρώνουν λιγότερο για αυτό το αγαθό από όσο κοστίζει για να παραχθεί.

Ο υπολογισμός του ΑΕΠ με την εισοδηματική μέθοδο γίνεται με τον ακόλουθο τύπο:

$$GDP = W + E + R + \Pi + I + Tr + PS + T - S$$

Όπου GDP είναι το συνολικό ΑΕΠ σε τιμές αγοράς, W είναι οι αμοιβές εξαρτημένης εργασίας. Περιλαμβάνονται οι απολαβές των εργαζομένων όπως ημερομίσθια, μισθοί, παροχές και οι ασφαλιστικές εισφορές των εργοδοτών. E είναι το εισόδημα από ατομική απασχόληση. Είναι το εισόδημα των αυτοαπασχολούμενων και περιλαμβάνει τα έσοδα του είτε από εργασία είτε από κεφάλαιο. R είναι το εισόδημα φυσικών προσώπων από ακίνητα. Είναι δηλαδή το εισόδημα από ακίνητα που εισπράττουν άτομα που εκμισθώνουν γη ή κτίρια σε τρίτους. Π είναι τα εταιρικά κέρδη. Είναι τα κέρδη των επιχειρήσεων και αντιπροσωπεύουν το υπόλοιπο των εταιρικών εσόδων μετά την αφαίρεση μισθών, τόκων και κάθε άλλου κόστους. Καθαρό εισόδημα από τόκους. I όπου περιλαμβάνονται οι τόκοι που εισπράττουν τα φυσικά πρόσωπα από τις επιχειρήσεις και από διάφορες πηγές του εξωτερικού. Tr είναι οι τρέχουσες εταιρικές μεταβιβαστικές πληρωμές, όπως δωρεές, ασφαλιστικές αποζημιώσεις και εισφορές των τραπεζών στον οργανισμό προστασίας των καταθετών. PS είναι το τρέχον πλεόνασμα δημοσίων επιχειρήσεων, το οποίο εμπεριέχει τα κέρδη των δημοσίων επιχειρήσεων, όπως επιχειρήσεις ηλεκτρισμού, αποχέτευσης, διαχείρισης απορριμμάτων και επιχειρήσεις κατασκευής κατοικιών. T είναι φόροι στην παραγωγή και τις εισαγωγές, S είναι επιδοτήσεις προϊόντων.

ο Μέθοδος της Παραγωγής

Η μέθοδος αυτή μετρά το ΑΕΠ αν από αξία της ακαθάριστης παραγωγής αφαιρέσουμε την αξία των ενδιάμεσων αγαθών. Η ακαθάριστη αξία της παραγωγής είναι η αξία όλων των αγαθών και υπηρεσιών που έχουν παραχθεί κατά τη διάρκεια μιας χρονικής περιόδου (ενός έτους). Ενδιάμεσα αγαθά είναι τα αγαθά που χρησιμοποιούνται για την παραγωγή άλλων αγαθών κατά τη διάρκεια μιας χρονικής περιόδου. Η ενδιάμεση κατανάλωση αναφέρεται στα αγαθά και στις υπηρεσίες που χρησιμοποιούνται στην παραγωγική διαδικασία και μετασχηματίζονται σε άλλα αγαθά και υπηρεσίες. Στην ενδιάμεση κατανάλωση περιλαμβάνονται πρώτες ύλες, αγαθά παραγόμενα από άλλες παραγωγικές μονάδες που

χρησιμοποιούνται στην παραγωγική διαδικασία για να παραχθούν άλλα τελικά αγαθά, υπηρεσίες (λογιστικές, πιστωτικές, ασφαλιστικές, νομικές κ.ά.). Η ενδιάμεση κατανάλωση δεν περιλαμβάνει όμως στοιχεία παγίου κεφαλαίου, του οποίου η ανάλωση εμφανίζεται ως κατανάλωση παγίου κεφαλαίου ή απόσβεση. Η διαφορά της ακαθάριστης αξίας παραγωγής από την αξία των ενδιάμεσων αγαθών ισούται με την ακαθάριστη προστιθέμενη αξία. Με αυτόν τον τρόπο ουσιαστικά μετράμε την αξία που προστίθεται κάθε φορά στην παραγωγή ενός αγαθού.

Ο υπολογισμός του ΑΕΠ με την μέθοδο παραγωγής γίνεται με τον ακόλουθο τύπο:

$$GDPS = GDP + T - S$$

Όπου GDPS είναι το ΑΕΠ από την πλευρά της παραγωγής ή αλλιώς η συνολική Εθνική Δαπάνη από την οποία αφαιρείται η ενδιάμεση κατανάλωση για την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών. GDP είναι η εγχώρια παραγωγή (αγαθά και υπηρεσίες) ή αλλιώς το συνολικό ΑΕΠ σε τιμές αγοράς, ενώ T είναι φόροι στην παραγωγή και τις εισαγωγές, S είναι επιδοτήσεις προϊόντων.

2.3 Κατά κεφαλή ακαθάριστο εγχώριο προϊόν

Η μέτρηση του κατά κεφαλή ΑΕΠ αποτελεί μια ένδειξη της ευημερίας μιας χώρας, αφού δείχνει πόσο εισόδημα αντιστοιχεί κατά μέσο όρο σε κάθε κάτοικο της χώρας. Είναι ο σημαντικότερος δείκτης με τον οποίο μετράται η οικονομική ευημερία μιας οικονομίας. Αν διαιρέσουμε το πραγματικό ΑΕΠ ενός έτους με τον πληθυσμό της χώρας του ίδιου έτους, προκύπτει το κατά κεφαλήν πραγματικό ΑΕΠ, που μετρά το εισόδημα ενός ατόμου (κατά μέσο όρο) στην οικονομία.

Υπολογίζεται ως ακολούθως :

Το πραγματικό κατά κεφαλή Α.Ε.Π. δίνει το προϊόν που θα αντιστοιχούσε σε κάθε κάτοικο μιας οικονομίας, αν η διανομή του ήταν ίση. Όπως γίνεται αντιληπτό, όσο μικρότερη είναι η ανισοκατανομή τόσο πιο αξιόπιστο μέτρο γίνεται το κατά κεφαλήν ΑΕΠ, και το αντίθετο. Το θετικό και συγχρόνως σημαντικό στοιχείο είναι ότι το κατά κεφαλήν ΑΕΠ λαμβάνει υπόψη τη μεταβολή του πληθυσμού, γι' αυτό και χρησιμοποιείται για να μετρά τις επιδόσεις των οικονομιών διαχρονικά, αλλά και μεταξύ των χωρών για διεθνείς συγκρίσεις. Είναι σαφές, ότι η αύξηση του πληθυσμού μιας χώρας μειώνει το κατά κεφαλή εισόδημα της χώρας και κατά συνέπεια, τα αγαθά που είναι διαθέσιμα για κάθε άτομο, με την προϋπόθεση ότι όλα τα άλλα μεγέθη παραμένουν σταθερά (*ceteris paribus*).

Οι μονάδες μέτρησης του ΑΕΠ κατά κεφαλή είναι: ECU, ΕΥΡΩ και PPS (Μονάδες Αγοραστικής Δύναμης-ΜΑΔ) κατά κεφαλή. Τα πιο συνηθισμένα συγκριτικά μεγέθη που χρησιμοποιούνται είναι:

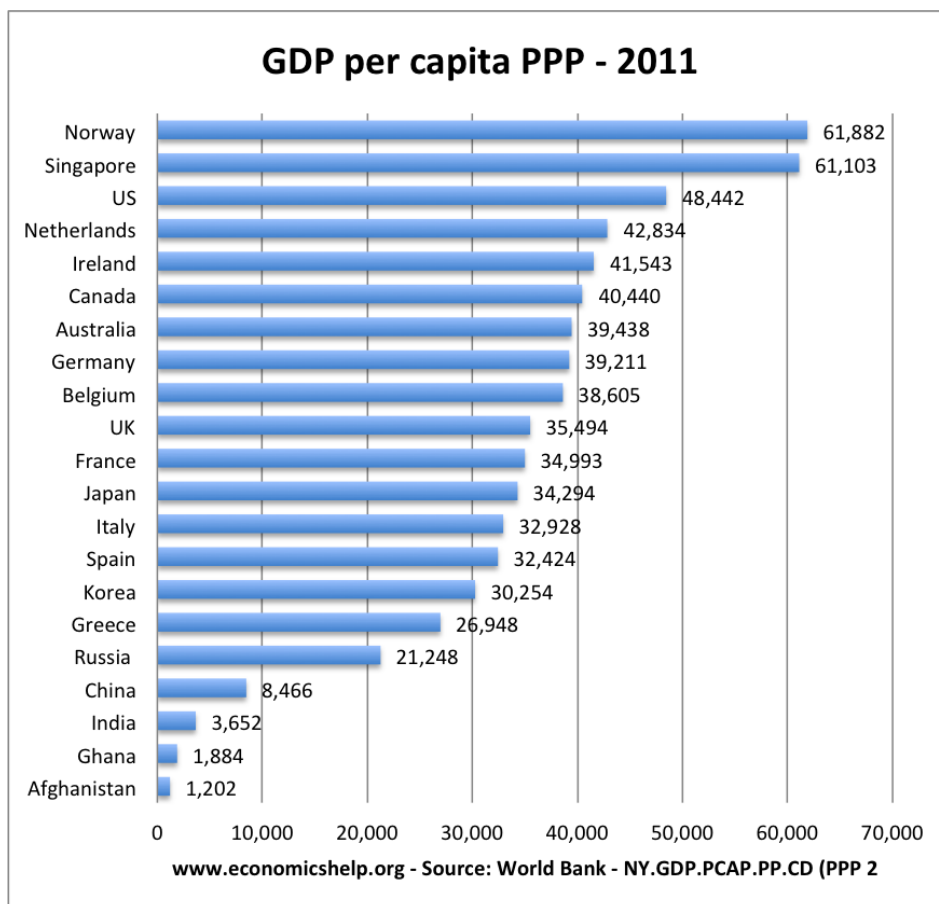
○ Κατά κεφαλή ΑΕΠ ΕΕ = 100 ○ . Κατά κεφαλή ΑΕΠ

χώρας = 100 ○ Κατά κεφαλή ΑΕΠ ζωνών επιρροής

Εγνατίας = 100

Οι προδιαγραφές για την Ελλάδα είναι σύγκλιση με το κατά κεφαλή ΑΕΠ της ΕΕ = 100. Πρόβλημα θεωρείται ότι για τις διαχρονικές συγκρίσεις του κατά κεφαλή ΑΕΠ είναι ότι πρέπει να γίνει αναγωγή σε ένα κοινό έτος βάσης. Σε περιπτώσεις σύγκρισης μεταξύ περιοχών το κατά κεφαλή ΑΕΠ αποτελεί έναν από τους βασικότερους δείκτες για να εκτιμηθεί το επίπεδο ανάπτυξης και ευημερίας. Όμως το κατά κεφαλή ΑΕΠ επηρεάζεται άμεσα από το βαθμό ανισοκατανομής του εισοδήματος μιας περιοχής, όπως επίσης και από τον αριθμό των μετακινούμενων εργαζομένων μεταξύ των περιοχών. Αυτά το καθιστούν αρκετά προσεγγιστικό, ως δείκτη των επιπέδων ανάπτυξης και ευημερίας. Αυτός

είναι και ο λόγος που για διεθνικές συγκρίσεις είναι σκόπιμη η χρήση της Μονάδας Αγοραστικής Δύναμης (ΜΑΔ ή PPS) /κεφαλή.

Πηγή: World Bank

Διάγραμμα 2.1 Κατά κεφαλή ακαθάριστο εγχώριο προϊόν χωρών

Στο Διάγραμμα 2.1 παρουσιάζεται το κατά κεφαλή ακαθάριστο εγχώριο προϊόν των χωρών. Γίνεται σαφές ότι η Νορβηγία είναι στην πρώτη θέση και ακολουθεί η Σιγκαπούρη ενώ, στις τελευταίες θέσεις βρίσκονται η Γκάνα και το Αφγανιστάν.

2.4 Ακαθάριστο εθνικό προϊόν και εθνικό εισόδημα

Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (Gross National Product GNP) είναι η συνολική αξία των τελικών αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται κατά τη διάρκεια ενός έτους, από συντελεστές παραγωγής που ανήκουν σε μόνιμους κατοίκους μιας χώρας, ανεξάρτητα από τη χώρα

όπου βρίσκονται οι συντελεστές παραγωγής. Το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν αποτελεί δηλαδή δείκτη της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας μιας χώρας.

Διαφέρει από το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν γιατί δεν συμπεριλαμβάνει το εισόδημα που απέκτησαν αλλοδαπές επιχειρήσεις εντός της χώρας. Το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν μιας χώρας παράγεται μέσα στα όρια της οικονομικής επικράτειας από ημεδαπούς και αλλοδαπούς συντελεστές παραγωγής. Επομένως, η οικονομική δραστηριότητα των μονίμων κατοίκων της Ελλάδος που εργάζονται στο εξωτερικό αποτελεί μέρος του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος αλλά δεν αποτελεί μέρος του ΑΕΠ της χώρας, ενώ η αξία της παραγωγής ενός αλλοδαπού που εργάζεται στην Ελλάδα υπολογίζεται στο ελληνικό ΑΕΠ αλλά δεν υπολογίζεται στον ελληνικό ακαθάριστο εθνικό προϊόν.

Τα βασικά βήματα για τον υπολογισμό του GNP είναι τα εξής:

- Σύνοψη των συνολικών καταναλωτικών δαπανών, των δημοσίων δαπανών και των ιδιωτικών επενδύσεων από τους πολίτες μιας δεδομένης χώρας.

- Υπολογισμός των καθαρών εξαγωγών αφαιρώντας τις εξαγωγές που πραγματοποιούν οι πολίτες μιας χώρας από το συνολικό ποσό των εισαγωγών μιας χώρας.
- Πρόσθεση των καθαρών εξαγωγών για τους πολίτες μιας χώρας στις δαπάνες των πολιτών της σε όλο τον κόσμο, επιτυγχάνοντας έτσι το GNP.

Δηλαδή, για να υπολογιστεί το ακαθάριστο εθνικό προϊόν, προστίθεται στο GDP τα καθαρά εισοδήματα παραγόντων από το εξωτερικό.

Υπολογίζεται ως ακολούθως:

$$\text{GNP} = \text{GDP} + \text{Net factor income from abroad}$$

Όπου το GDP είναι το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν και το Net factor income from abroad (καθαρό εισόδημα από παράγοντες από το εξωτερικό) ισούται με το εισόδημα που εισπράττεται σε ξένες χώρες από τους κατοίκους μιας χώρας μείον το εισόδημα που αποκτάται από μη κατοίκους στη χώρα αυτή. Αξίζει να αναφερθεί ότι, μέχρι πρότινος μετρήσεων δεν υπήρχε μεγάλη διαφορά μεταξύ του GDP και του GNP της Ελλάδας. Το ΑΕΠ μετράται σε τρέχουσες τιμές αγοράς (ονομαστικό ΑΕΠ) ,όπου αυτή η μέθοδος εκτίμησης του ΑΕΠ περιλαμβάνει τη μέτρηση του ΑΕΠ στις τιμές των αγαθών και των υπηρεσιών που μετρώνται στις τιμές που υπάρχουν στην αγορά κατά το τρέχον έτος, και σε σταθερές τιμές (πραγματικό ΑΕΠ) , όπου μέσω αυτής της μεθόδου, το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν εκτιμάται σε σταθερή τιμή ενός συγκεκριμένου έτους βάσης.

Τέλος, το καθαρό εθνικό εισόδημα με τιμές κόστους συντελεστών παραγωγής ή απλώς το εθνικό εισόδημα (National Income NI) μιας χώρας περιλαμβάνει το σύνολο των αμοιβών των παραγωγικών συντελεστών που έχουν την ημεδαπή οικονομική ιθαγένεια, για την συμμετοχή τους στην τρέχουσα παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών εντός και εκτός της οικονομικής επικράτειας της χώρας. Συνεπώς, εφόσον επιθυμούμε να υπολογίσουμε το εισόδημα των συντελεστών παραγωγής που έχουν την ελληνική οικονομική ιθαγένεια, το σημείο εκκίνησης πρέπει να είναι το GNP της χώρας.

2.5 Δημογραφικά στοιχεία μελετώμενων χωρών

Για την σωστή έρευνα και εξαγωγή συμπερασμάτων σημαντικό είναι να μελετήσουμε τον πληθυσμό της κάθε χώρας. Λόγο λοιπόν της αναγκαιότητας αυτής, συλλέχθηκαν τα δημογραφικά στοιχεία των χωρών που παρακάτω θα μελετήσουμε σχετικά με το ποσοστό των εργαζομένων στον αγροτικό τομέα.

Ισπανία

Ο συνολικός πληθυσμός του κράτους είναι, σύμφωνα με εκτιμήσεις του 2018, 46.659.300 κάτοικοι. Το προσδόκιμο ζωής στο σύνολο του πληθυσμού, σύμφωνα με εκτιμήσεις του 2016 του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας ήταν 83,1 χρόνια (80,3 χρόνια οι άνδρες και 85,7 οι γυναίκες).

Ελλάδα

Η απογραφή του 2011 έδειξε ότι ο πληθυσμός της Ελλάδας ανέρχεται Σύνολο:

10.815.197 κατοίκους. Από αυτό το ποσοστό το 49,2% δηλαδή 5.303.690 είναι άνδρες ενώ το 50,8% δηλαδή 5.484.000 είναι γυναίκες. Το προσδόκιμο ζωής για το γενικό πληθυσμό είναι 79,78 έτη. Πιο συγκεκριμένα για τους άντρες 78,2 έτη και για τις γυναίκες 81,9 έτη.

Πορτογαλία

Σύμφωνα με την απογραφή του 2011, ο πληθυσμός της Πορτογαλίας ήταν 10.562.178 κάτοικοι (52% γυναίκες και 48% άνδρες). Ο πληθυσμός έχει παραμείνει σχετικά ομογενής για το μεγαλύτερο τμήμα της ιστορίας του: μια θρησκεία (καθολικισμός) και μια γλώσσα (πορτογαλικά) έχουν συνεισφέρει στην εθνική ενότητα. Το προσδόκιμο ζωής στο σύνολο του πληθυσμού, σύμφωνα με εκτιμήσεις του 2016 του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας ήταν 81,5 χρόνια (78,3 χρόνια οι άνδρες και 84,5 οι γυναίκες).

Ισραήλ

Ο πληθυσμός του Ισραήλ είναι 8.809.200 κάτοικοι με βάση την εκτίμηση του 2018. Το προσδόκιμο ζωής στο σύνολο του πληθυσμού, σύμφωνα με εκτιμήσεις του 2016 του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας ήταν 82,3 χρόνια. Πιο συγκεκριμένα 80,3 χρόνια για τους άνδρες και 84,2 για τις γυναίκες.

2.6 Ανεργία

Η ανεργία αποτελεί ένα από τα πιο σημαντικά προβλήματα που απασχολούν τις κυβερνήσεις σε παγκόσμιο επίπεδο. Είναι μια από τις δεινότερες καταστάσεις, στις οποίες μπορεί να βρεθεί ο άνθρωπος αν δεν έχει άλλους πόρους διαβίωσης εκτός από την εργασία του. Πρόκειται για ένα ιδιαίτερα περίπλοκο κοινωνικό φαινόμενο.

Ανεργία (unemployment) σε μία οικονομία είναι όταν τα άτομα που είναι διατεθειμένα να εργασθούν με την αμοιβή και τις άλλες συνθήκες που ισχύουν στην αγορά για το είδος της

εργασίας που είναι σε θέση να προσφέρουν, δεν μπορούν να βρουν απασχόληση. Αν κάποιος δεν μπορεί να βρει απασχόληση γιατί ζητάει αμοιβή που είναι υψηλότερη από εκείνη που επικρατεί στην αγορά για τις υπηρεσίες του ή γιατί θέλει να εργάζεται με περισσότερο ευνοϊκούς όρους, δεν θεωρείται ως άνεργος. Απλώς δεν προσφέρει την εργασία του στην τρέχουσα τιμή του είδους αυτού εργασίας ή δεν δέχεται τους όρους απασχόλησης που επικρατούν στην αγορά.

Σύμφωνα με τις επίσημες στατιστικές, απασχολούμενοι θεωρούνται όσοι έχουν οποιαδήποτε επαγγελματική απασχόληση, έστω και αν τυχόν απουσιάζουν από την δουλειά τους λόγω ασθένειας, διακοπών ή απεργιών. Άνεργοι θεωρούνται όσοι ενώ δεν απασχολούνται επιθυμούν να απασχοληθούν και έχουν κάνει συγκεκριμένες ενέργειες για ανεύρεση εργασίας. Επίσης και όσοι έχουν προσωρινά απολυθεί και περιμένουν να επιστρέφουν στην εργασία που είχαν. Οι απασχολούμενοι μαζί με τους ανέργους αποτελούν το εργατικό δυναμικό (labour force). Όσοι δεν ανήκουν σε αυτές τις δύο κατηγορίες δεν αποτελούν μέρος του εργατικού δυναμικού.

Το ποσοστό ανεργίας (rate of unemployment) είναι το ποσοστό του εργατικού δυναμικού που είναι άνεργο. Το συνολικό ποσοστό ανεργίας είναι δύσκολο να ερμηνευτεί διότι περιλαμβάνει άτομα τα οποία είναι άνεργα για διαφορετικές αιτίες. Οι οικονομολόγοι ταξινομούν τα άνεργα άτομα σε διαφορετικές κατηγορίες, ανάλογα με τα αίτια της ανεργίας τους και προτείνουν διάφορα μέτρα οικονομικής πολιτικής για την μείωση του συνολικού ποσοστού της ανεργίας.

Υπάρχουν τέσσερις βασικές κατηγορίες ανεργίας:

- Ανεργία τριβής

Η ανεργία τριβής πλήττει ιδιαίτερα το γυναικείο φύλο, μιας και οι γυναίκες λόγω οικογενειακών υποχρεώσεων εγκαταλείπουν την εργασία τους για λίγο και όταν το πλήρωμα του χρόνου το επιτρέψει, επιστρέφουν στην αναζήτηση εργασίας και πάλι, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Η ανεργία τριβής είναι μεγαλύτερη στις οικονομίες που μετασχηματίζονται γρήγορα, όπου χιλιάδες νέες επιχειρήσεις δημιουργούνται κάθε χρόνο ενώ πολλές παλιές κλείνουν λόγω έλλειψης ικανότητας προσαρμογής στις μεταβαλλόμενες συνθήκες. Στην περίπτωση αυτή, η ύπαρξη της ανεργίας τριβής

διευκολύνει το μετασχηματισμό της οικονομίας, γιατί επιτρέπει στις νέες επιχειρήσεις να βρουν προσωπικό τουλάχιστον μερικώς από τις φθίνουσες επιχειρήσεις ή από εκείνες που κλείνουν. Το μέγεθος της ανεργίας τριβής σε μια οικονομία εξαρτάται από το βαθμό ευελιξίας της αγοράς εργασίας και τους μηχανισμούς που υπάρχουν για τη γρήγορη σύζευξη των ανέργων με τις διαθέσιμες θέσεις εργασίας. Επίσης, εξαρτάται και από την κατάσταση της οικονομίας και το μέγεθος της οικονομικής δραστηριότητας. Όταν υπάρχει έντονη δραστηριότητα και ζήτηση για εργασία, τα άτομα βρίσκουν ευκολότερα απασχόληση με τους όρους που επιθυμούν, οπότε συντομεύει ο χρόνος αναζήτησης και μειώνεται το μέγεθος της ανεργίας τριβής. Αντίθετα, σε περίοδο οικονομικής ύφεσης γίνεται δυσκολότερη η εύρεση εργασίας και επιμηκώνεται ο χρόνος της αναζήτησης με αποτέλεσμα την αύξηση του μεγέθους της ανεργίας τριβής.

- Εποχιακή ανεργία

Ένα είδος ανεργίας το οποίο είναι αναμενόμενο και αντιμετωπίσιμο είναι η εποχιακή ανεργία (seasonal unemployment). Τουριστικά επαγγέλματα, γεωργικές καλλιέργειές και οικοδομικές εργασίες χαρακτηρίζονται από εποχιακή ανεργία. Θεωρείται υποκατηγορία της ανεργίας τριβής και εμπεριέχεται στο φυσικό ποσοστό της ανεργίας. Αποτελεί συνηθισμένο φαινόμενο σε όλες τις οικονομίες η οποία οφείλεται στον εποχικό χαρακτήρα ορισμένων απασχολήσεων και μπορεί να επηρεάζει όλες τις ομάδες ηλικιών (π.χ. τους νέους αλλά και τους πιο ηλικιωμένους οικοδόμους). Η εποχιακή ανεργία συνήθως δεν θεωρείται ως σοβαρό οικονομικό πρόβλημα γιατί μπορεί να αντιμετωπιστεί με την ανάπτυξη συμπληρωματικής απασχόλησης ή γιατί οι απασχολούμενοι σε εργασίες με εποχικότητα έχουν σχετικά μεγαλύτερες αποδοχές ώστε να καλύπτεται εισοδηματικά η περίοδος της εποχικής ανεργίας.

- Διαρθρωτική ανεργία

Η διαρθρωτική ανεργία (structural unemployment) περιλαμβάνει άτομα των οποίων τα προσόντα δεν ταυτίζονται με τα προσόντα που απαιτούν οι διαθέσιμες προς κάλυψη θέσεις εργασίας ή άτομα που είναι άνεργα γιατί δεν επιθυμούν να μετακινηθούν σε άλλη γεωγραφική περιφέρεια όπου υπάρχουν ευκαιρίες απασχόλησης. Η διαρθρωτική ανεργία δεν μπορεί να καταπολεμηθεί αποτελεσματικά με μέτρα οικονομικής πολιτικής τα οποία δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας. Η μείωση της διαρθρωτικής ανεργίας

μπορεί να επιτευχθεί με προγράμματα επανεκπαίδευσης των διαρθρωτικών ανέργων για να αποκτήσουν προσόντα για τα οποία υπάρχει ζήτηση, με οικονομικά κίνητρα για να μετακινηθούν οι άνεργοι σε περιοχές όπου υπάρχουν διαθέσιμες θέσεις εργασίας ή με παροχή κινήτρων (φορολογικών ή χρηματοδότησης) για επενδύσεις και τη δημιουργία επιχειρήσεων σε περιοχές όπου υπάρχει διαρθρωτική ανεργία. Σε αντίθεση με την ανεργία τριβής τα διαρθρωτικά άνεργα άτομα είναι ακούσια άνεργα και η ανεργία τους μπορεί να είναι μεγάλης διάρκειας.

ο Κυκλική ανεργία

Η κυκλική ανεργία (cyclical unemployment) οφείλεται στην ανεπαρκή συνολική ζήτηση (deficient aggregate demand) για αγαθά και υπηρεσίες στην οικονομία. Η μείωση της συνολικής δαπάνης για αγαθά και υπηρεσίες οδηγεί στη μείωση του επιπέδου της απασχόλησης και στην αύξηση της ανεργίας. Παρόλο που όλοι οι οικονομολόγοι συμφωνούν ότι η κυκλική ανεργία είναι ένα σοβαρό οικονομικό πρόβλημα, εντούτοις δεν συμφωνούν με τον τρόπο θεραπείας του. Όπως είναι ευρέως γνωστό, υπάρχουν οικονομολόγοι που πιστεύουν ότι η κυβέρνηση μπορεί και πρέπει να αντιμετωπίζει το πρόβλημα της κυκλικής ανεργίας με κατάλληλα μέτρα μακροοικονομικής πολιτικής, ενώ άλλοι ισχυρίζονται ότι το πρόβλημα της κυκλικής ανεργίας μπορεί να διορθωθεί αυτόματα μέσω της λειτουργίας των μηχανισμών της ελεύθερης αγοράς.

Οι οικονομολόγοι δέχονται ότι η ανεργία τριβής, η διαρθρωτική ανεργία και η εποχιακή ανεργία είναι κάτι το σχεδόν αναπόφευκτο. Συνεπώς η 'πλήρης απασχόληση' αναφέρεται σε ένα επίπεδο απασχόλησης χαμηλότερο από το 100% του εργατικού δυναμικού της χώρας. Το 'ποσοστό ανεργίας πλήρους απασχόλησης' (full employment rate of unemployment) είναι ίσο με το άθροισμα της ανεργίας τριβής, της διαρθρωτικής ανεργίας και της εποχιακής ανεργίας. Το ποσοστό ανεργίας πλήρους απασχόλησης αναφέρεται και ως το φυσικό ποσοστό ανεργίας (natural rate of unemployment). Με άλλα λόγια οι οικονομολόγοι ορίζουν ως πλήρη απασχόληση μια κατάσταση που χαρακτηρίζεται από έλλειψη κυκλικής ανεργίας. Πρέπει να σημειωθεί ότι το φυσικό ποσοστό ανεργίας δεν παραμένει διαχρονικά σταθερό.

Εν κατακλείδι, υπάρχουν ορισμένα προβλήματα με τη μέτρηση της ανεργίας. Έχει ασκηθεί κριτική για τον στατιστικό τρόπο με τον οποίο μετριέται η ανεργία.

Συγκεκριμένα, άτομα τα οποία απασχολούνται μερικώς (part – time employment) περιλαμβάνονται στον δείκτη μέτρησης ανεργίας ως απασχολούμενα πλήρως, υποεκτιμώντας έτσι την πραγματική ανεργία. Επίσης, υπάρχει ένας αριθμός ατόμων τα οποία έχουν παραιτηθεί από κάθε προσπάθεια να βρουν εργασία γιατί πιστεύουν ότι είναι μάταιο να συνεχίσουν να αναζητούν απασχόληση. Αυτοί οι 'αποθαρρημένοι εργαζόμενοι' (discouraged workers), εφόσον δεν αναζητούν απασχόληση, δεν συμπεριλαμβάνονται στο εργατικό δυναμικό της χώρας και, συνεπώς, δεν περιλαμβάνονται στους ανέργους, με αποτέλεσμα η πραγματική ανεργία να υποεκτιμάται.

2.7 Εμπορικό Ισοζύγιο

Η έννοια του εμπορικού ισοζυγίου είναι συνυφασμένη με αυτή της ευρύτερης οικονομίας από αρχαιοτάτων χρόνων όταν οι λαοί άρχισαν να ανταλλάσσουν μεταξύ τους εμπορεύματα. Ενδεχομένως τα αγροτικά προϊόντα να αποτέλεσαν και τα πρώτα εμπορεύσιμα αγαθά κατά την περίοδο της ανταλλακτικής οικονομίας. Ο βασικός ορισμός του εμπορικού ισοζυγίου δεν έχει αλλάξει με την πάροδο του χρόνου.

Στο εμπορικό ισοζύγιο αγαθών αποτυπώνεται η διαφορά μεταξύ των εξαγωγών εμπορευμάτων μιας χώρας και των αντίστοιχων εισαγωγών της. Αν και θεωρείται πολύ σημαντικό στοιχείο για μία χώρα, εντούτοις δεν είναι και το μοναδικό καθώς το εμπόριο αποτελεί μία μόνο από τις συνιστώσες του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών. Εμπορικό ισοζύγιο ονομάζονται αλλιώς οι καθαρές εξαγωγές. Όταν οι Εξαγωγές είναι μικρότερες των Εισαγωγών τότε εμφανίζεται Έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο ενώ αντιθέτως παρατηρείται Πλεόνασμα στο εμπορικό ισοζύγιο.

Ορισμένοι παράγοντες που επηρεάζουν το εμπορικό ισοζύγιο είναι:

- Οι προτιμήσεις των ντόπιων και των ξένων καταναλωτών
- Οι τιμές των προϊόντων στις εγχώριες και τις ξένες αγορές
- Οι συναλλαγματικές ισοτιμίες
- Το εισόδημα των ντόπιων και ξένων καταναλωτών
- Το μεταφορικό κόστος
- Η εμπορική πολιτική των κυβερνήσεων

Στο εμπορικό ισοζύγιο καταγράφονται οι χρηματικές ροές που αφορούν σε συναλλαγές σε αγαθά (πληρωμές/ εισαγωγές και εισπράξεις/εξαγωγές), των οποίων η κυριότητα αλλάζει μεταξύ ενός κατοίκου και μη κατοίκου. Επιπλέον, στο εμπορικό ισοζύγιο καταχωρίζονται οι τριγωνικές συναλλαγές, η αξία της επεξεργασίας αγαθών, η αξία επισκευής αγαθών και η αξία των αγαθών για τον εφοδιασμό πλοίων και αεροπλάνων. Αναλυτικότερα, οι καθарές εξαγωγές οι οποίες συμβολίζονται με NX στις μακροοικονομικές εξισώσεις ορίζονται ως: $NX = X - M$, όπου X η αξία των εξαγωγών και M η αξία των εισαγωγών.

Οι Διεθνείς εμπορικές συναλλαγές (Το μερίδιο της ΕΕ στις Παγκόσμιες εισαγωγικές και εξαγωγικές αγορές) πραγματεύονται την ανάπτυξη των διεθνών εμπορευματικών συναλλαγών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ). Εξετάζουν το μερίδιο της ΕΕ στις παγκόσμιες εισαγωγικές και εξαγωγικές αγορές, το εσωτερικό εμπόριο της ΕΕ (εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών της ΕΕ), τους κύριους εμπορικούς εταίρους της ΕΕ, και τις κατηγορίες προϊόντων της ΕΕ με τις μεγαλύτερες συναλλαγές. Η ΕΕ-28 αντιπροσωπεύει το 15 % περίπου των παγκόσμιων εμπορευματικών συναλλαγών. Η αξία των διεθνών εμπορευματικών συναλλαγών υπερβαίνει σημαντικά την αξία του εμπορίου υπηρεσιών (κατά τρεις φορές περίπου), κάτι που αντανακλά τη φύση ορισμένων υπηρεσιών όπου είναι δυσκολότερες οι διασυνοριακές συναλλαγές.

Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών

Το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών είναι ένας από τους τρεις λογαριασμούς που αποτελούν το Ισοζύγιο Πληρωμών (Balance of Payments):

- Ισοζύγιο Χρηματοοικονομικών Συναλλαγών (Financial Account)
- Ισοζύγιο Κεφαλαίων (Capital account) ○ Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών (Current account)

Το άθροισμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών και του ισοζυγίου κεφαλαίων και χρηματοοικονομικών συναλλαγών πρέπει να είναι μηδέν σε κάθε περίοδο.

Δηλαδή:

$$ITT + IK + IXΣ = 0$$

όπου:

IK = ισοζύγιο κεφαλαίων και ΙΧΣ = ισοζύγιο χρηματοοικονομικών συναλλαγών. Αυτό ισχύει διότι κάθε διεθνής συναλλαγή αντιπροσωπεύει μια ανταλλαγή αγαθών, υπηρεσιών ή περιουσιακών στοιχείων μεταξύ των χωρών και πάντοτε τα δύο μέρη της ανταλλαγής αντισταθμίζονται.

Το Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (Current account balance) είναι ένας πίνακας συναλλαγών που παρουσιάζει τη διαφορά μεταξύ της αξίας των αγαθών και των υπηρεσιών που εισάγει μια χώρα σε σχέση με την αξία αυτών που εξάγει. Πιο συγκεκριμένα, το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών απεικονίζει τη διαφορά των εσόδων που προέρχονται από το εξωτερικό για παραγόμενα αγαθά και υπηρεσίες (συμπεριλαμβανομένων εισοδημάτων από τόκους και μερίσματα, ενοικίων από περιουσιακά στοιχεία και υπηρεσιών των παραγωγικών συντελεστών), μείον τις αντίστοιχες πληρωμές που γίνονται σε ξένους από την εγχώρια οικονομία. Εάν το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών είναι θετικό τότε η χώρα παρουσιάζει πλεόνασμα και αντανakλά την καθαρή επένδυση της χώρας στο εξωτερικό, ενώ εάν είναι αρνητικό, έλλειμμα και δείχνει τις καθαρές επενδύσεις στη χώρα από το εξωτερικό.

Το Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών υπολογίζεται με βάση τον παρακάτω τύπο:

$$ITT = (EΞ - EΣ) + KEΞ + KM$$

όπου:

ITT= Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών

EΞ = Εξαγωγές προϊόντων και υπηρεσιών (πίστωση για τη χώρα)

EΣ= Εισαγωγές προϊόντων και υπηρεσιών (χρέωση)

KEΞ = Καθαρό εισόδημα από το εξωτερικό (net income from abroad)

KM = Καθαρές μεταβιβάσεις (net current transfers)

Ελλειμματικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών σημαίνει ότι η χώρα ζει πέρα της καμπύλης παραγωγικών δυνατοτήτων της, χρησιμοποιώντας εξωτερικό χρέος για τη χρηματοδότηση του επιπέδου διαβίωσης των πολιτών της και της ανάπτυξης της οικονομίας της. Αν οι επενδύσεις έχουν μεγαλύτερη απόδοση από το επιτόκιο που πρέπει να αποπληρωθεί (κόστος ευκαιρίας), το χρέος παραμένει βιώσιμο και θεωρείται ότι η χώρα δανείζεται για την κατασκευή αναπτυξιακών υποδομών.

Σε διαφορετική περίπτωση, όπου το χρέος συσσωρεύεται χωρίς μακροπρόθεσμο σχεδιασμό, με τη χρήση βραχυπρόθεσμων χρεογράφων, η χώρα κινδυνεύει με μείωση της πιστοληπτικής ικανότητας από τους οίκους αξιολόγησης και ενδεχομένως με πτώχευση, ιδιαίτερα αν αυτό αποτελεί υψηλό ποσοστό επί του ΑΕΠ της. Αυτό θα επιφέρει απότομη μείωση στην εγχώρια κατανάλωση και αποταμίευση, καθώς και των κυβερνητικών δαπανών στην προσπάθεια της χώρας να αρχίσει να παράγει πλεονάσματα σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα, ως αποτέλεσμα της μηδενικής διαθεσιμότητας κεφαλαίων από το εξωτερικό.

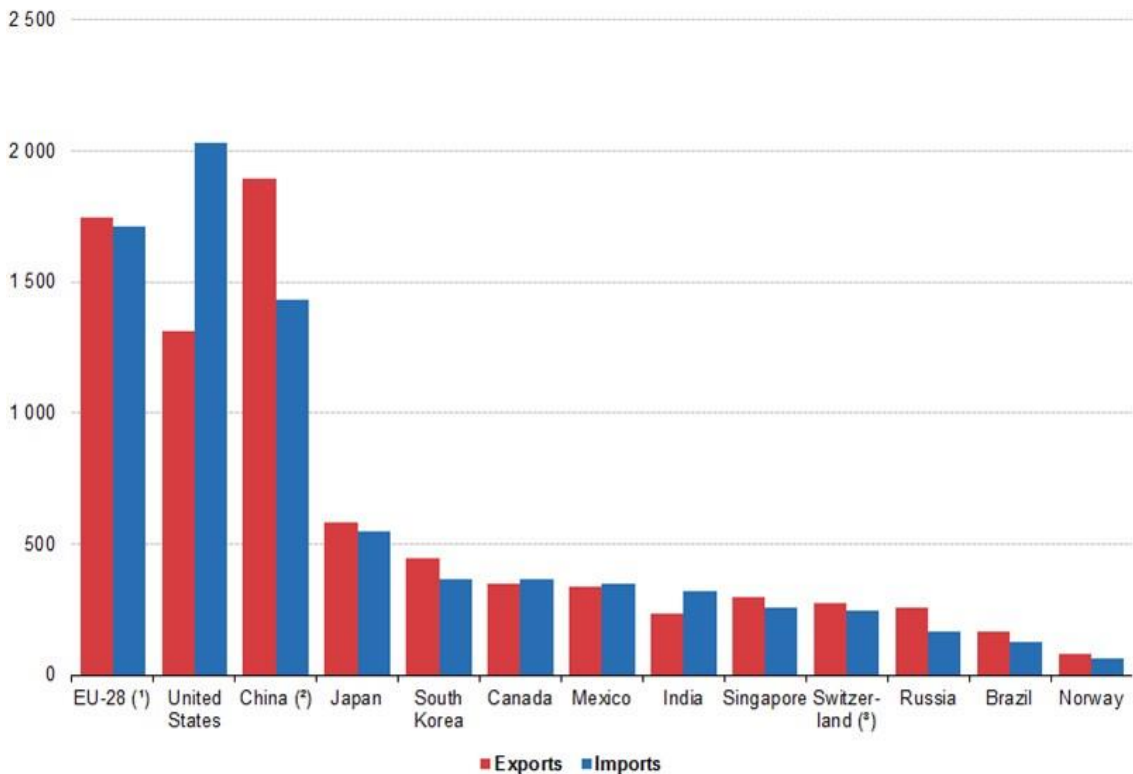
Κύριοι παγκόσμιοι παράγοντες στον τομέα των διεθνών εμπορευματικών συναλλαγών

Από το 2004, όταν η Κίνα πέρασε την Ιαπωνία, η ΕΕ-28, η Κίνα και οι Ηνωμένες Πολιτείες αποτελούν τους τρεις κυριότερους παγκόσμιους παράγοντες στον τομέα του διεθνούς εμπορίου (Διάγραμμα 1.2). Το 2016, το συνολικό επίπεδο εμπορευματικών συναλλαγών (εξαγωγών και εισαγωγών) που καταγράφηκε για την ΕΕ-28, την Κίνα και τις ΗΠΑ ήταν σχεδόν ταυτόσημο, με κορυφαία επίδοση τα 3 457 δισ. ευρώ στην ΕΕ-28 (επισημαίνεται ότι δεν περιλαμβάνεται το εσωτερικό εμπόριο της ΕΕ), υψηλότερη κατά 112 δισ. ευρώ από αυτήν της Κίνας και κατά 127 δισ. ευρώ από το επίπεδο που καταγράφηκε για τις ΗΠΑ· στην Ιαπωνία καταγράφηκε το τέταρτο υψηλότερο επίπεδο εμπορευματικών συναλλαγών, δηλαδή 1 131 δισ. ευρώ.

Στο Διάγραμμα 2.2 απεικονίζονται οι χώρες οι οποίες πρωταγωνιστούν στις εμπορικές συναλλαγές που έχουν να κάνουν με θέματα εισαγωγών, αλλά και εξαγωγών. Η Κίνα καταλαμβάνει την πρώτη θέση σε εξαγωγές αλλά στις εισαγωγές οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν τον πρωταγωνιστικό ρόλο. Η Ευρώπη βρίσκεται στη δεύτερη θέση ανάμεσα σε Κίνα και Αμερική στο θέμα των εξαγωγών όπως και στις εισαγωγές έρχεται δεύτερη καθώς είναι

πιο κάτω από την Αμερική αλλά πιο πάνω από την Κίνα. Οι υπόλοιπες χώρες που ακολουθούν βρίσκονται πιο κάτω αρχίζοντας με την Ιαπωνία και καταλήγοντας στην Νορβηγία.

Main players for international trade in goods, 2016
(billion EUR)

Note: ranked on the sum of exports and imports.
 (*) External trade flows with extra EU-28.
 (**) Excluding Hong Kong.
 (***) Including Liechtenstein.
 Source: Eurostat (online data codes: ext_it_introle and ext_it_intercc)

eurostat

Πηγή: Eurostat

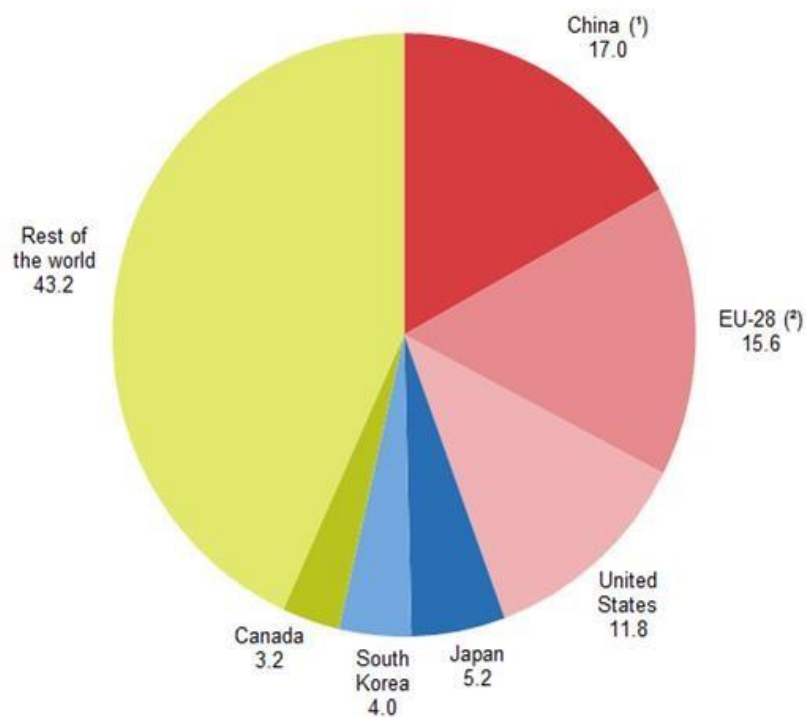
Διάγραμμα 2.2 Εισαγωγικές – Εξαγωγικές χώρες , 2016

Ως προς τις ροές εξαγωγών και εισαγωγών, η ΕΕ-28 είχε το δεύτερο μεγαλύτερο μερίδιο όσον αφορά τις παγκόσμιες εμπορευματικές εξαγωγές και εισαγωγές το 2016 (Διαγράμματα 2.3 και 2.4): οι εμπορευματικές εξαγωγές της ΕΕ-28 ανήλθαν σε 15,6 % του παγκόσμιου συνόλου, ποσοστό που το 2014, για πρώτη φορά από την ίδρυση της ΕΕ, ήταν μικρότερο από αυτό της Κίνας (16,1 % το 2014, αυξήθηκε στο 17,0 % το 2016), αλλά παρέμεινε μεγαλύτερο από αυτό των Ηνωμένων Πολιτειών (11,8 %)· σε ότι αφορά τις παγκόσμιες

εισαγωγές, οι Ηνωμένες Πολιτείες είχαν μεγαλύτερο μερίδιο (17,6 %) τόσο από την ΕΕ-28

Shares in the world market for exports of goods, 2016

(% share of world exports)

(*) Excluding Hong Kong.

(*) External trade flows with extra EU-28.

Source: Eurostat (online data code: ext_it_introle)

eurostat

(14,8 %) όσο και από την Κίνα (12,4 %).

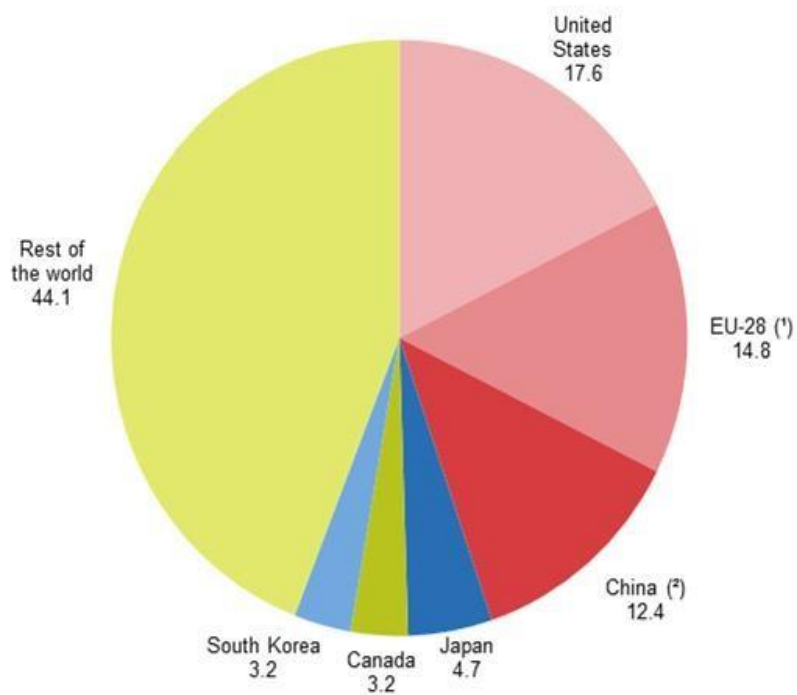
Πηγή : Eurostat

Διάγραμμα 2.3   **Μερίδια στην παγκόσμια αγορά εμπορευματικών εξαγωγών, 2016**

Στο Διάγραμμα 2.3 φαίνεται ότι στην παγκόσμια αγορά εμπορευματικών εξαγωγών η Ευρώπη βρίσκεται στην δεύτερη θέση, ενώ η Κίνα καταλαμβάνει την πρώτη θέση και οι Ηνωμένες Πολιτείες την τρίτη. Ακολουθούν Ιαπωνία, Νότια Κορέα και Καναδάς.

Shares in the world market for imports of goods, 2016

(% share of world imports)

(*) External trade flows with extra EU-28.

(**) Excluding Hong Kong.

Source: Eurostat (online data code: ext_it_introle)

eurostat

Πηγή : Eurostat

Διάγραμμα 2.4

Μερίδια στην παγκόσμια αγορά εμπορευματικών εισαγωγών, 2016

Στο Διάγραμμα 2.4 παρατηρείται ότι στην παγκόσμια αγορά εμπορευματικών εισαγωγών οι Ηνωμένες Πολιτείες καταλαμβάνουν την πρώτη θέση, ενώ στην δεύτερη με τρία τις εκατό διαφορά ακολουθεί η Ευρώπη και στην τρίτη βρίσκεται η Κίνα. Στις επόμενες θέσεις βρίσκεται η Ιαπωνία ο Καναδάς και η Νότια Κορέα.

2.8 Πληθωρισμός

Με τον όρο πληθωρισμό εννοούμε την άνοδο στο επίπεδο τιμών μιας οικονομίας. Μια μοναδική αύξηση των τιμών δεν αποτελεί πληθωρισμό. Ο πληθωρισμός αποτελεί μια διαδικασία και είναι ένα δυναμικό φαινόμενο. Ο πληθωρισμός μετριέται με το ποσοστό αυξήσεως του επιπέδου των τιμών κατά τη διάρκεια μιας ορισμένης χρονικής περιόδου. Για να βρεθεί το ποσοστό αυτό η αύξηση των τιμών των διαφόρων προϊόντων σταθμίζεται ανάλογα με τη σπουδαιότητα των προϊόντων και βρίσκεται με τον τρόπο αυτό ο σταθμικός μέσος όρος των αυξήσεων ο οποίος αντιπροσωπεύει το ρυθμό αυξήσεως του επιπέδου των τιμών.

Όταν υπολογίζεται η μεταβολή του επιπέδου τιμών από μια χρονική περίοδο σε άλλη τίθεται θέμα επιλογής της κατάλληλης περιόδου που θα χρησιμοποιηθεί ως έτος βάσης. Το πραγματικό κόστος ζωής υπερεκτιμάται όταν οι καταναλωτές μειώνουν την αγορά αγαθών τα οποία ακριβαίνουν σε σχέση με άλλα χωρίς αυτό να λαμβάνεται υπόψη. Συχνά ανακοινώνονται από τις διάφορες δημόσιες υπηρεσίες ή τα μέσα μαζικής ενημέρωσης διαφορετικά ποσοστά πληθωρισμού για μια χώρα. Αυτό συμβαίνει διότι το χρονικό διάστημα στο οποίο αναφέρονται τα ποσοστά αυτά είναι διαφορετικά (π.χ. ο περασμένος χρόνος, το περασμένο τετράμηνο) ή στο ότι πρόκειται για διαφορετικούς δείκτες π.χ. ως δείκτης πληθωρισμού μπορεί να εμφανιστεί το ποσοστό αυξήσεως των τιμών όλων των τελικών προϊόντων που παράγονται σε μια οικονομία. Επίσης, μπορεί να δοθεί διαφορετική βαρύτητα στην αύξηση της τιμής ενός προϊόντος ανάλογα με την εκτίμηση των στοιχείων που έχει στη διάθεση του εκείνος που υπολογίζει τον δείκτη πληθωρισμού. Ανεξαρτήτως του ότι οι τιμές ορισμένων προϊόντων αυξάνονται συνεχώς είναι δυνατό να μην υπάρχει πληθωρισμός σε μια οικονομία. Αυτό θα συμβεί αν η αύξηση των τιμών των προϊόντων αυτών εξουδετερώνεται από τη μείωση των τιμών άλλων προϊόντων.

Είδη Πληθωρισμού

Ο πληθωρισμός μπορεί να είναι το αποτέλεσμα αύξησης της συνολικής ζήτησης όταν η οικονομία βρίσκεται σε πλήρη απασχόληση, ή να οφείλεται σε αυξήσεις του κόστους παραγωγής. Ο πληθωρισμός που οφείλεται σε αύξηση της συνολικής ζήτησης καλείται πληθωρισμός ζήτησης, ενώ αυτός που οφείλεται σε αύξηση του κόστους παραγωγής καλείται πληθωρισμός κόστους. Ο πληθωρισμός που προκύπτει δεν μπορεί να διατηρηθεί μακροχρόνια εκτός αν συνοδεύεται από αυξήσεις στην προσφορά χρήματος.

Πληθωρισμός ζήτησης

Ο πληθωρισμός ζήτησης μπορεί να προκληθεί από τη μεταβολή οποιουδήποτε παράγοντα που επηρεάζει τη συνολική ζήτηση. Η συνολική ζήτηση μπορεί να επηρεαστεί τόσο από τη δημοσιονομική όσο και από τη νομισματική πολιτική. Μια αύξηση των κρατικών δαπανών ή της προσφοράς χρήματος θα αυξήσει τη συνολική ζήτηση. Ο πληθωρισμός ζήτησης έχει ως αφετηρία την αύξηση της συνολικής ζήτησης μέσα στην οικονομία. Όμως, ο πληθωρισμός που δημιουργείται δεν μπορεί να παραμείνει μακροχρόνια αν δεν υπάρχει συνεχής αύξηση της ποσότητας χρήματος που χρηματοδοτεί το δημοσιονομικό έλλειμμα.

Πληθωρισμός κόστους

Ο πληθωρισμός κόστους προκαλείται από παράγοντες που επιδρούν αρνητικά στο κόστος παραγωγής όπως είναι η αύξηση των μισθών ή των τιμών των πρώτων υλών, για παράδειγμα, το πετρέλαιο. Η αύξηση του κόστους παραγωγής μειώνει τη ζήτηση για εργασία και συνεπώς, το ύψος της παραγωγής. Επίσης. Μπορεί να δημιουργηθεί και στασιμοπληθωρισμός, δηλαδή ταυτόχρονη ύπαρξη πληθωρισμού και ανεργίας. Όταν κρίνεται απαραίτητο η κυβέρνηση μπορεί να παρέμβει ώστε να αυξήσει την απασχόληση για να μειωθεί η ανεργία, θα πρέπει δηλαδή να τονώσει την συνολική ζήτηση. Μπορεί να ασκήσει δημοσιονομική ή νομισματική πολιτική για να επαναφέρει την οικονομία στην πλήρη απασχόληση.

Οι οικονομικές επιπτώσεις του πληθωρισμού

Οι οικονομικές επιπτώσεις του πληθωρισμού αναφέρονται κυρίως:

- ο Στην οικονομική μεγέθυνση και ανάπτυξη

Αν σε μια οικονομία παρατηρείται υποαπασχόληση των παραγωγικών της συντελεστών, μια αύξηση του γενικού επιπέδου των τιμών πιθανόν να επιδράσει θετικά στην οικονομική μεγέθυνση και συνεπώς και στην οικονομική ανάπτυξή της. Συχνά υποστηρίζεται ότι μια μικρή και συνεχής αύξηση του γενικού επιπέδου των τιμών είναι αναγκαία για την επίτευξη και τη διατήρηση του εισοδήματος πλήρους απασχόλησης. Είναι πάντως γενικότερα αποδεκτό το γεγονός ότι αν μια οικονομία χαρακτηρίζεται από υψηλούς ρυθμούς πληθωρισμού επί σειρά ετών, τότε θα έχει αρνητικές επιπτώσεις στην αποτελεσματική χρησιμοποίηση των πόρων, δεδομένου ότι και οι επιχειρήσεις χαμηλής αποτελεσματικότητας, ενισχυμένες από τις αναδιανεμητικές επιπτώσεις του πληθωρισμού, θα είναι σε θέση να πραγματοποιούν υψηλά κέρδη. Εξάλλου, οι υψηλοί ρυθμοί πληθωρισμού περιορίζουν την ανακατανομή των πόρων σύμφωνα με τις μεταβολές των συνθηκών της προσφοράς και της ζήτησης, αφού οι μεταβολές των τιμών δεν αποτελούν πλέον ασφαλείς δείκτες της σχετικής στενότητας των αγαθών, γεγονός που επηρεάζει αρνητικά την αποτελεσματική χρησιμοποίηση των πόρων.

Με τη σταθερότητα των τιμών, εκτός των άλλων, ελαχιστοποιείται το ασφάλιστρο κινδύνου έναντι του πληθωρισμού το οποίο ενσωματώνεται στα μακροπρόθεσμα επιτόκια. Έτσι, τα επιτόκια αυτά μειώνονται με αποτέλεσμα την αύξηση των επενδύσεων, την ενίσχυση της ανάπτυξης και της απασχόλησης. Επιπρόσθετα, η σταθερότητα των τιμών εξαλείφει και το πραγματικό κόστος που προκύπτει όταν ο πληθωρισμός επιδεινώνει τις στρεβλώσεις που προκαλεί το φορολογικό σύστημα στην οικονομία. Όταν για παράδειγμα δεν γίνεται τιμαριθμική προσαρμογή των ορίων των ονομαστικών εισοδημάτων τα οποία εμπίπτουν στις διαφορετικές κατηγορίες των φορολογικών συντελεστών τότε η ονομαστική αύξηση των εισοδημάτων οδηγεί σε μεγαλύτερη φορολογική επιβάρυνση των εργαζομένων και επομένως σε μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος.

- ο Στην κατανομή του πραγματικού εισοδήματος και πλούτου.

Είναι αναμφισβήτητο ότι ο πληθωρισμός μεταβάλλει την κατανομή του πραγματικού εισοδήματος και πλούτου, αφού οι τιμές των αγαθών και των περιουσιακών στοιχείων,

καθώς και οι αμοιβές των συντελεστών παραγωγής δεν έχουν τις ίδιες δυνατότητες προσαρμογής στις πληθωριστικές πιέσεις.

- Στο ισοζύγιο πληρωμών.

Αν το γενικό επίπεδο των τιμών σε μια οικονομία αυξάνεται ταχύτερα από ότι στο εξωτερικό, τα προϊόντα του εξωτερικού καθίστανται φθηνότερα από τα αντίστοιχα του εσωτερικού. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση των εισαγωγών και τον περιορισμό των εξαγωγών, εφόσον επικρατούν συνθήκες σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών, δεδομένου ότι οι διαφορές στις εξελίξεις των τιμών στο εσωτερικό και το εξωτερικό είναι δυνατό να εξουδετερωθούν με μεταβολές των συναλλαγματικών ισοτιμιών. Είναι φανερό ότι οι υψηλοί ρυθμοί πληθωρισμού σε μια οικονομία δημιουργούν προβλήματα ανταγωνιστικότητας των προϊόντων της, τα οποία είναι τόσο σημαντικότερα όσο μεγαλύτερη είναι η εξάρτηση της συγκεκριμένης οικονομίας από το εξωτερικό εμπόριο.

- Στα δημόσια έσοδα

Ο πληθωρισμός αποτελεί σημαντική πηγή δημόσιων εσόδων. Οι κάτοχοι ρευστών διαθεσίμων αναγκάζονται να αυξήσουν τα ρευστά τους διαθέσιμα, ώστε να διατηρήσουν σταθερή την πραγματική τους αξία. Η πηγή αυτή εισοδήματος του κράτους καλείται «φόρος (λόγω) πληθωρισμού», και ουσιαστικά μειώνει το διαθέσιμο ιδιωτικό εισόδημα και αυξάνει τους πόρους του δημόσιου τομέα. Ο πληθωρισμός αυξάνει γενικά τα έσοδα από άμεση φορολογία, εφόσον οι υπόλοιποι παράγοντες (κλίμακες, συντελεστές, απαλλαγές και εκπτώσεις) παραμένουν σταθεροί.

Συνοψίζοντας, ο πληθωρισμός όπως αναφέρθηκε είναι η συνεχής αύξηση του γενικού επιπέδου των τιμών όπου αυτό το γενικό επίπεδο τιμών μετριέται με το Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΔΤΚ) και οι μεταβολές του ΔΤΚ από τη μια περίοδο στην επόμενη μετρούν το ποσοστό μεταβολής των τιμών.

2.9 Ανακεφαλαίωση

Οι μακροοικονομικές μεταβλητές που μελετήθηκαν αποτελούν ένα σημαντικό κομμάτι ώστε να μπορέσουμε να μελετήσουμε στη συνέχεια το επίπεδο απασχόλησης στον

αγροτικό τομέα σε συγκεκριμένες χώρες, όπως την Ελλάδα, την Ισπανία, την Πορτογαλία και το Ισραήλ. Αυτές οι μεταβλητές επηρεάζουν άμεσα την εξέλιξη του ποσοστού εργαζομένων στον πρωτογενή τομέα σε κάθε χώρα διαφορετικά.

Οι βασικότερες μακροοικονομικές μεταβλητές που επηρεάζουν τον τομέα της αγροτικής παραγωγής είναι αρχικά το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν, όπου είναι πιο σημαντική έννοια των εθνικών λογαριασμών, που μετρά το σύνολο της αξίας όλων των τελικών αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται στην επικράτεια της κάθε χώρας κατά τη διάρκεια της τρέχουσας χρονικής περιόδου. Επίσης, έγινε αναφορά στο πως να υπολογίζεται το ΑΕΠ μέσω της μεθόδου δαπάνης, της εισοδηματικής μεθόδου και της μεθόδου παραγωγής. Στη συνέχεια, αναφέρθηκε σε αυτό το κεφάλαιο το κατά κεφαλή ακαθάριστο εγχώριο προϊόν και το πόσο επηρεάζει την οικονομία μιας χώρας παρόλο που επρόκειτο για προσεγγιστικός δείκτης των επιπέδων ανάπτυξης και οικονομίας. Επιπροσθέτως, αναλύθηκε το ακαθάριστο εθνικό προϊόν και ο τρόπος υπολογισμού του καθώς και το εθνικό εισόδημα.

Αναφέρθηκαν επίσης, κάποια δημογραφικά στοιχεία των μελετώμενων χωρών και αναλύθηκε στη συνέχεια, η ανεργία. Ο παράγοντας αυτός χωρίστηκε σε ανεργία τριβής, εποχιακή ανεργία, διαρθρωτική ανεργία και κυκλική ανεργία όπου και η κάθε μια αναπτύχθηκε ξεχωριστά. Η επόμενη μεταβλητή που αναφέρθηκε είναι το εμπορικό ισοζύγιο (εισαγωγές ,εξαγωγές) που έχει σπουδαίο ρόλο στην οικονομία της κάθε χώρας. Έγινε αναφορά στους παράγοντες που το επηρεάζουν, αναλύθηκε το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών διεξοδικά καθώς και οι κύριοι παγκόσμιοι παράγοντες στον τομέα των διεθνών εμπορευματικών συναλλαγών. Εν κατακλείδι, αναφέρθηκε το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και αναλύθηκε ο όρος πληθωρισμός καθώς και οι επιπτώσεις που έχει στην οικονομία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

3.1 Εισαγωγή

Στο Κεφάλαιο αυτό γίνεται εμπειρική διερεύνηση του επιπέδου απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα σε τέσσερις ανεπτυγμένες χώρες, σε σχέση με διάφορες μακροοικονομικές μεταβλητές, προκειμένου να διαπιστωθεί από ποιους παράγοντες επηρεάζεται η εξέλιξή του. Πιο συγκεκριμένα, χρησιμοποιούνται οι ακόλουθες μεταβλητές: κατά κεφαλή ΑΕΠ, ποσοστό ανεργίας, πληθωρισμός και ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

3.2 Περιγραφική και διαγραμματική παρουσίαση των δεδομένων

Τα δεδομένα που χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα εργασία, αφορούν τη χρονική περίοδο 1991 με 2017 για τρεις μεσογειακές χώρες της Ευρωζώνης, την Ελλάδα, την Ισπανία και την Πορτογαλία και το Ισραήλ. Όλα τα δεδομένα που χρησιμοποιήθηκαν αντλήθηκαν από την ιστοσελίδα της παγκόσμιας τράπεζας <https://data.worldbank.org>. Η μεταβλητή του επιπέδου απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα μετράει το επί της εκατό ποσοστό των εργαζομένων στον πρωτογενή τομέα σε σχέση με το σύνολο των εργαζομένων, η μεταβλητή του κατά κεφαλή ΑΕΠ αποτιμάται σε χιλιάδες δολάρια (σε τρέχουσες τιμές), η μεταβλητή ποσοστό ανεργίας αναφέρεται στο επί τοις εκατό ποσοστό ανεργίας ως προς το σύνολο του εργατικού δυναμικού της εκάστοτε χώρας, η μεταβλητή πληθωρισμός μετράει την ετήσια ποσοστιαία μεταβολή των τιμών, ενώ η μεταβλητή ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών είναι το ποσοστό του πλεονάσματος ή του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ως προς το ΑΕΠ της κάθε χώρας.

Ακολούθως οι πέντε αυτές μεταβλητές παρουσιάζονται με τα περιγραφικά τους μέτρα και σε συγκρίσιμα διαγράμματα:

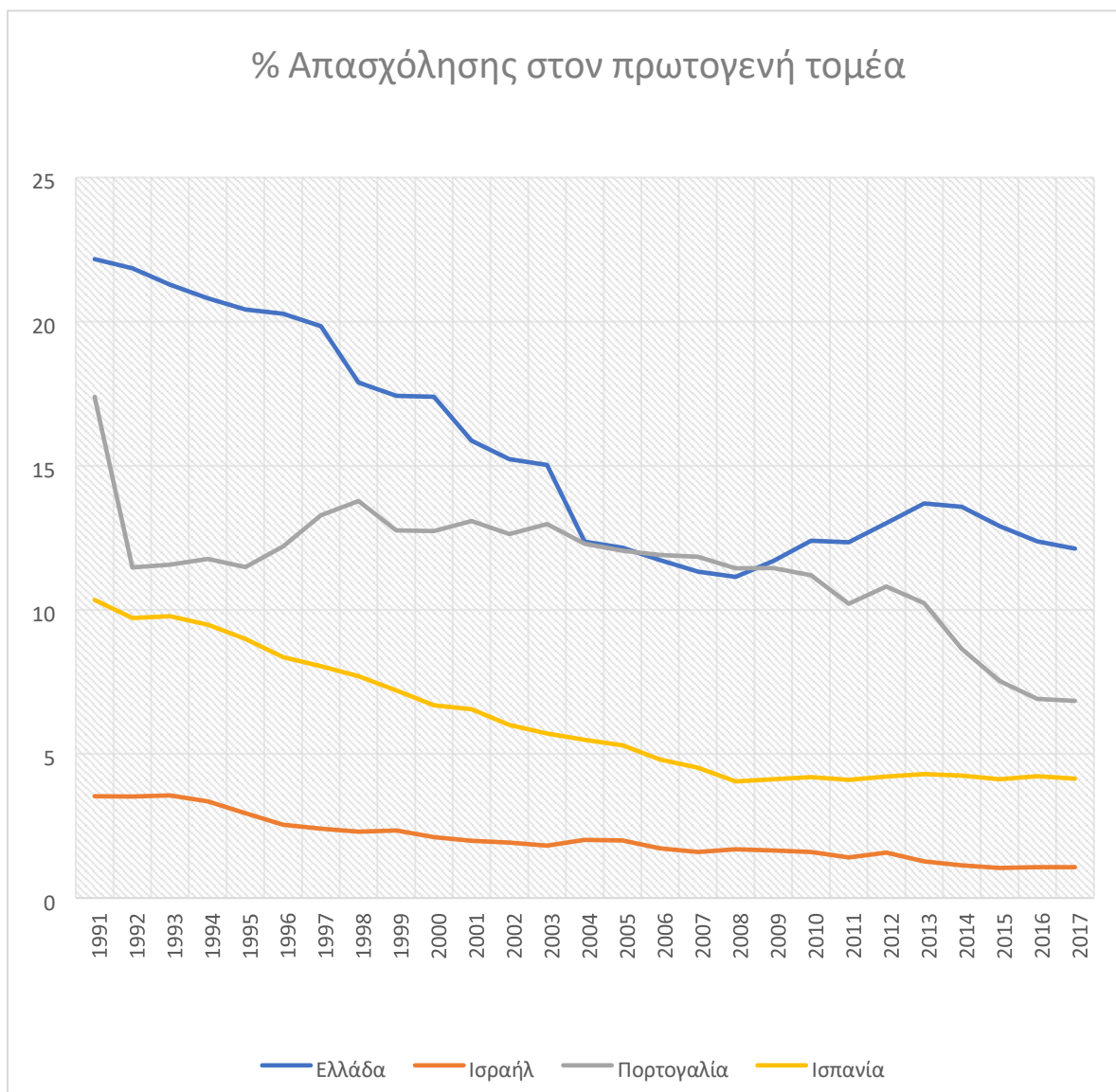
1. Ποσοστό απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα

Όπως μπορεί να παρατηρηθεί από τον Πίνακα 3.1 και το Διάγραμμα 3.1 η Ελλάδα και η Πορτογαλία μπορούν να χαρακτηριστούν ως χώρες με πιο έντονη αγροτική δραστηριότητα καθώς έχουν μεγαλύτερο συγκριτικά ποσοστό απασχολούμενων στον πρωτογενή τομέα σε σχέση με το Ισραήλ και την Ισπανία. Ενδιαφέρον έχει επίσης, το γεγονός πως το ποσοστό απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα μειώνεται διαρκώς, εκτός από την περίπτωση της Ελλάδας, όπου στα χρόνια της κρίσης το ποσοστό των εργαζομένων στον πρωτογενή τομέα όχι μόνο δε μειώθηκε αλλά αυξήθηκε περίπου 2,5% το διάστημα 2009 – 2013.

Πίνακας 3.1: Περιγραφικά μέτρα για το ποσοστό απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα.

	Ελλάδα	Ισραήλ	Πορτογαλία	Ισπανία
Αριθμός Παρατηρήσεων	27	27	27	27
Μέση Τιμή	15,49	2,04	11,50	6,16
Διάμεσος	13,69	1,93	11,76	5,48
Τυπική Απόκλιση	3,79	0,77	2,19	2,15
Συντελεστής Ασυμμετρίας	0,56	0,76	-0,21	0,67
Συντελεστής Κύρτωσης	-1,28	-0,30	1,90	-1,03
Εύρος	11,03	2,52	10,55	6,30
Ελάχιστη Τιμή	11,14	1,04	6,84	4,05

Μέγιστη Τιμή	22,17	3,56	17,39	10,34
--------------	-------	------	-------	-------

Διάγραμμα 3.1

Συγκριτική απεικόνιση των τεσσάρων χωρών ως προς το ποσοστό απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα.

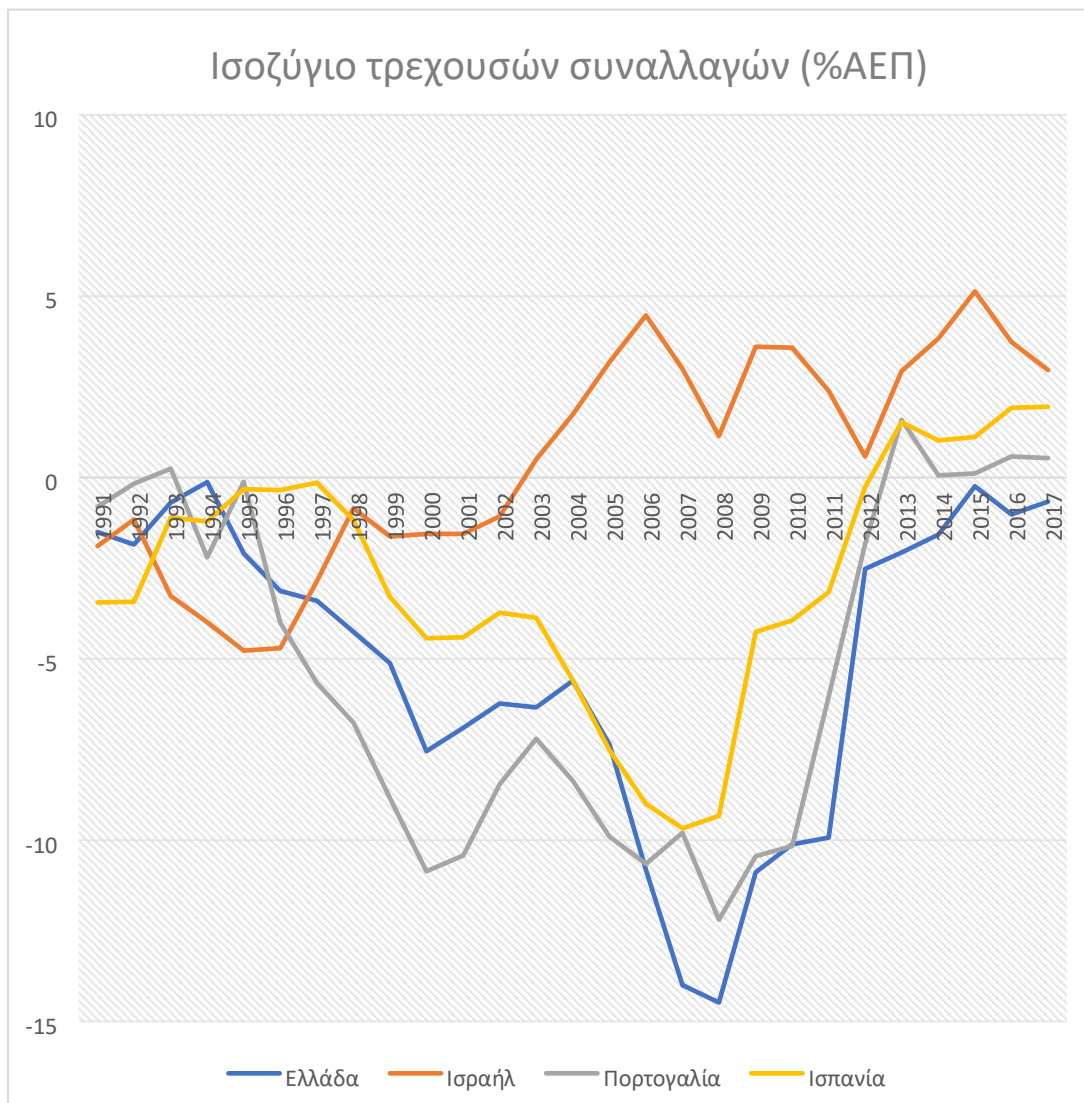
2. Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών

Από τον Πίνακα 3.2 και το Διάγραμμα 3.2 μπορεί κάποιος να παρατηρήσει ότι με εξαίρεση το Ισραήλ οι υπόλοιπες χώρες είχαν το μεγαλύτερο διάστημα ελλειμματικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, το οποίο επιδεινώθηκε περαιτέρω στα χρόνια της κρίσης. Τα τελευταία χρόνια μόνο η Ελλάδα παραμένει με ελλειμματικό ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, αν και το ισοζύγιο έχει ισορροπήσει σε σημαντικό βαθμό, σε σχέση με τη διετία 2007-2009 όπου η Ελλάδα παρουσίαζε έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της τάξεως του 14,5%.

Πίνακας 3.2: Περιγραφικά μέτρα για το Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της εκάστοτε χώρας.

	Ελλάδα	Ισραήλ	Πορτογαλία	Ισπανία
Αριθμός Παρατηρήσεων	27	27	27	27
Μέση Τιμή	-5,20	0,50	-5,25	-2,82
Διάμεσος	-4,26	0,58	-6,04	-3,30
Τυπική Απόκλιση	4,26	3,01	4,66	3,38
Συντελεστής Ασυμμετρίας	-0,73	-0,24	0,09	-0,52
Συντελεστής Κύρτωσης	-0,47	-1,22	-1,69	-0,39
Εύρος	14,35	9,91	13,78	11,63
Ελάχιστη Τιμή	-14,48	-4,77	-12,19	-9,68
Μέγιστη Τιμή	-0,13	5,14	1,59	1,95

Διάγραμμα 3.2

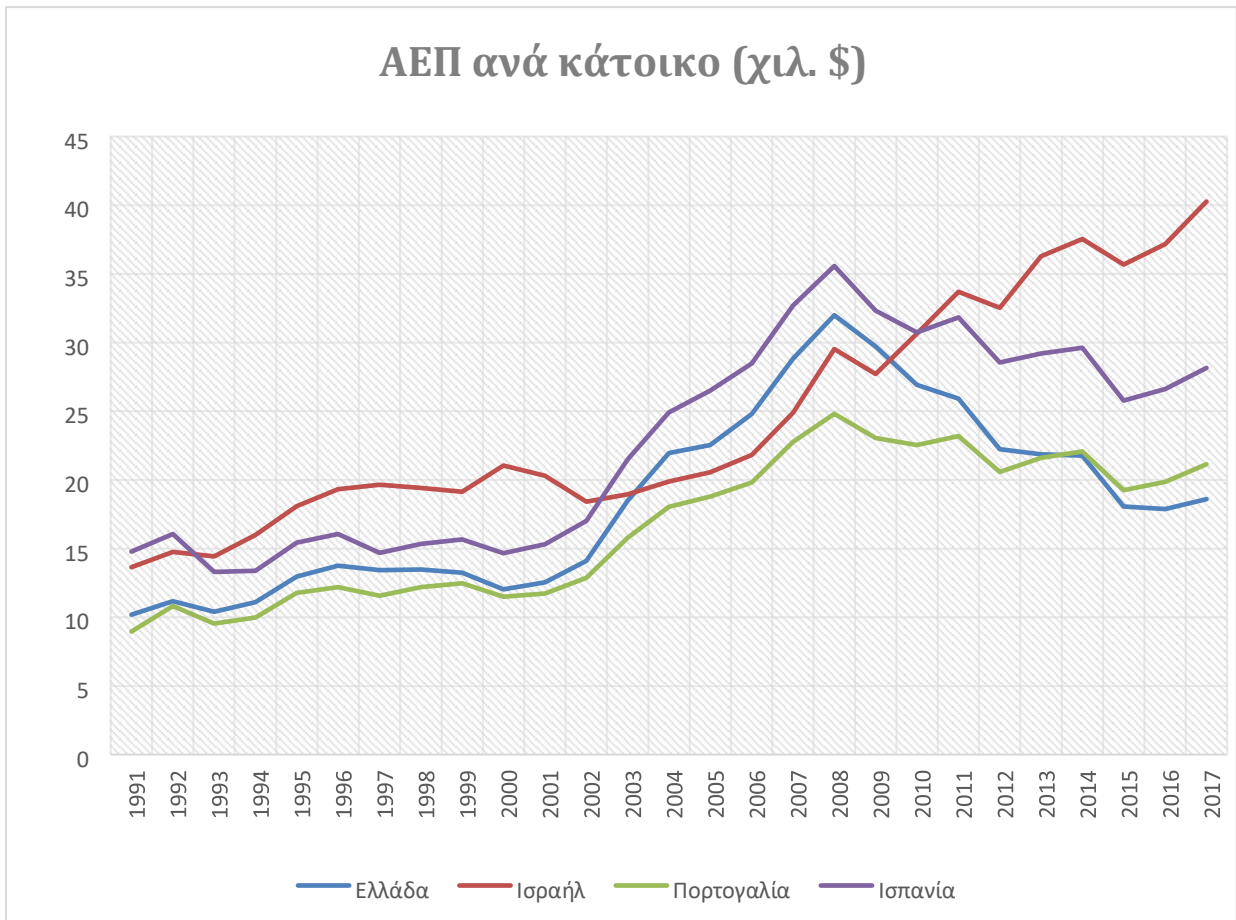
Συγκριτική απεικόνιση των τεσσάρων χωρών ως προς το Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών.

3. Κατά κεφαλήν ΑΕΠ

Στον Πίνακα 3.3 και στο Διάγραμμα 3.3 όπου περιγράφεται το κατά κεφαλήν ΑΕΠ των εξεταζόμενων χωρών μπορεί να παρατηρηθεί ότι η Πορτογαλία έχει το χαμηλότερο διαχρονικό μέσο όρο κατά κεφαλήν ΑΕΠ, ενώ από την άλλη το Ισραήλ από το 2000 και μετά έχει διπλασιάσει το κατά κεφαλήν ΑΕΠ. Επίσης παρατηρείται η κάμψη του κατά κεφαλήν ΑΕΠ στις χώρες της Ευρωζώνης μετά το 2008 η οποία αρχίζει να αντιστρέφεται από το 2015 και μετά.

Πίνακας 3.3: Περιγραφικά μέτρα για το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της εκάστοτε χώρας.

	Ελλάδα	Ισραήλ	Πορτογαλία	Ισπανία
Αριθμός Παρατηρήσεων	27	27	27	27
Μέση Τιμή	18,52	24,50	16,63	22,75
Διάμεσος	18,07	20,56	18,05	24,92
Τυπική Απόκλιση	6,55	8,18	5,21	7,44
Συντελεστής Ασυμμετρίας	0,48	0,58	-0,01	0,10
Συντελεστής Κύρτωσης	-0,95	-1,09	-1,68	-1,66
Εύρος	21,81	26,62	15,86	22,28
Ελάχιστη Τιμή	10,19	13,65	8,96	13,30
Μέγιστη Τιμή	32,00	40,27	24,82	35,58

Διάγραμμα 3.3

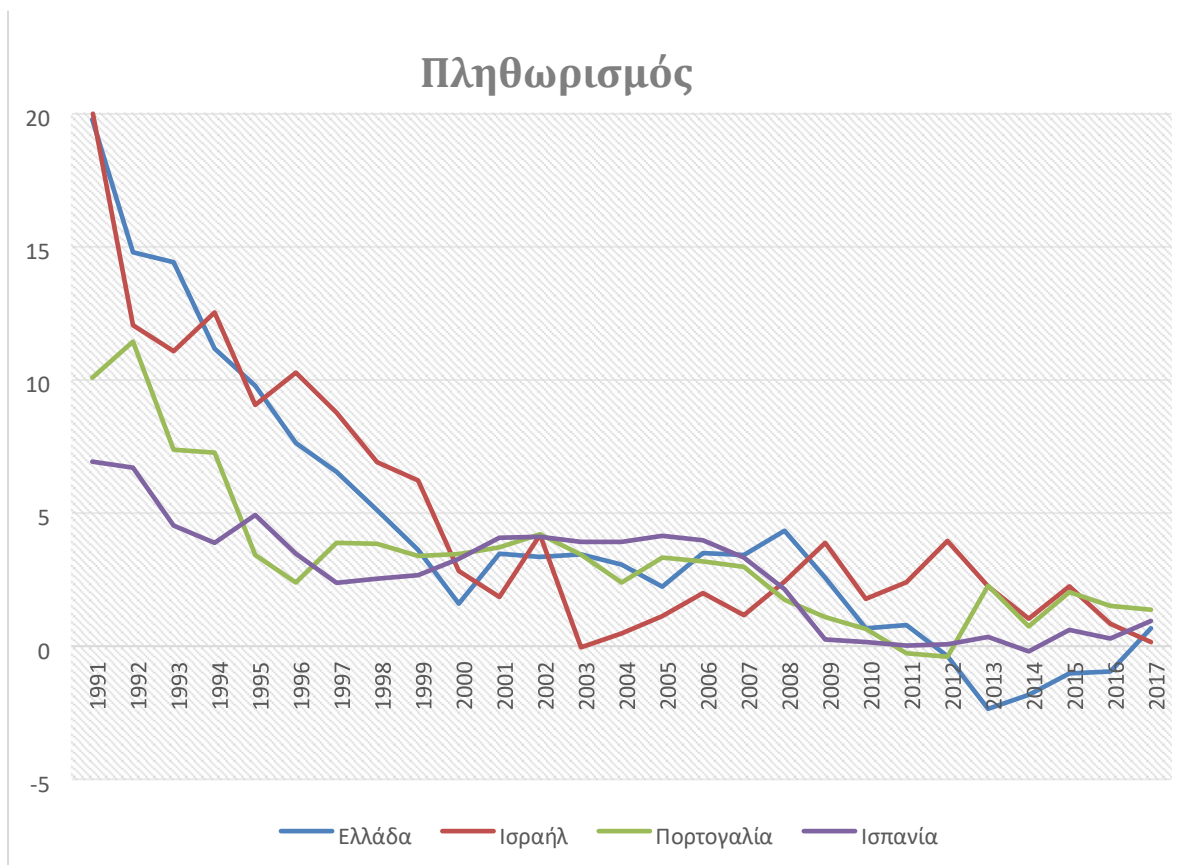
Συγκριτική απεικόνιση των τεσσάρων χωρών ως προς το κατά κεφαλήν ΑΕΠ

4. Πληθωρισμός

Ο πληθωρισμός σε όλες τις χώρες μειώθηκε σημαντικά τη δεκαετία του 90, ενώ από τότε και μετά παραμένει σε επίπεδα μικρότερα του 5%, με την Ισπανία και την Ελλάδα πολύ περισσότερο να εμφανίζουν και αρνητικό πληθωρισμό κάποια έτη.

Πίνακας 3.4: Περιγραφικά μέτρα για τον πληθωρισμό της εκάστοτε χώρας.

	Ελλάδα	Ισραήλ	Πορτογαλία	Ισπανία
Αριθμός Παρατηρήσεων	27	27	27	27
Μέση Τιμή	4,43	4,88	3,36	2,72
Διάμεσος	3,42	2,43	3,19	3,28
Τυπική Απόκλιση	5,43	4,94	2,81	2,06
Συντελεστής Ασυμμετρίας	1,32	1,46	1,48	0,16
Συντελεστής Κύρτωσης	1,48	1,99	2,37	-0,73
Εύρος	22,14	20,17	11,85	7,13
Ελάχιστη Τιμή	-2,35	-0,04	-0,40	-0,19
Μέγιστη Τιμή	19,79	20,13	11,45	6,94

Διάγραμμα 3.4

Συγκριτική απεικόνιση των τεσσάρων χωρών ως προς τα επίπεδα πληθωρισμού των οικονομιών τους.

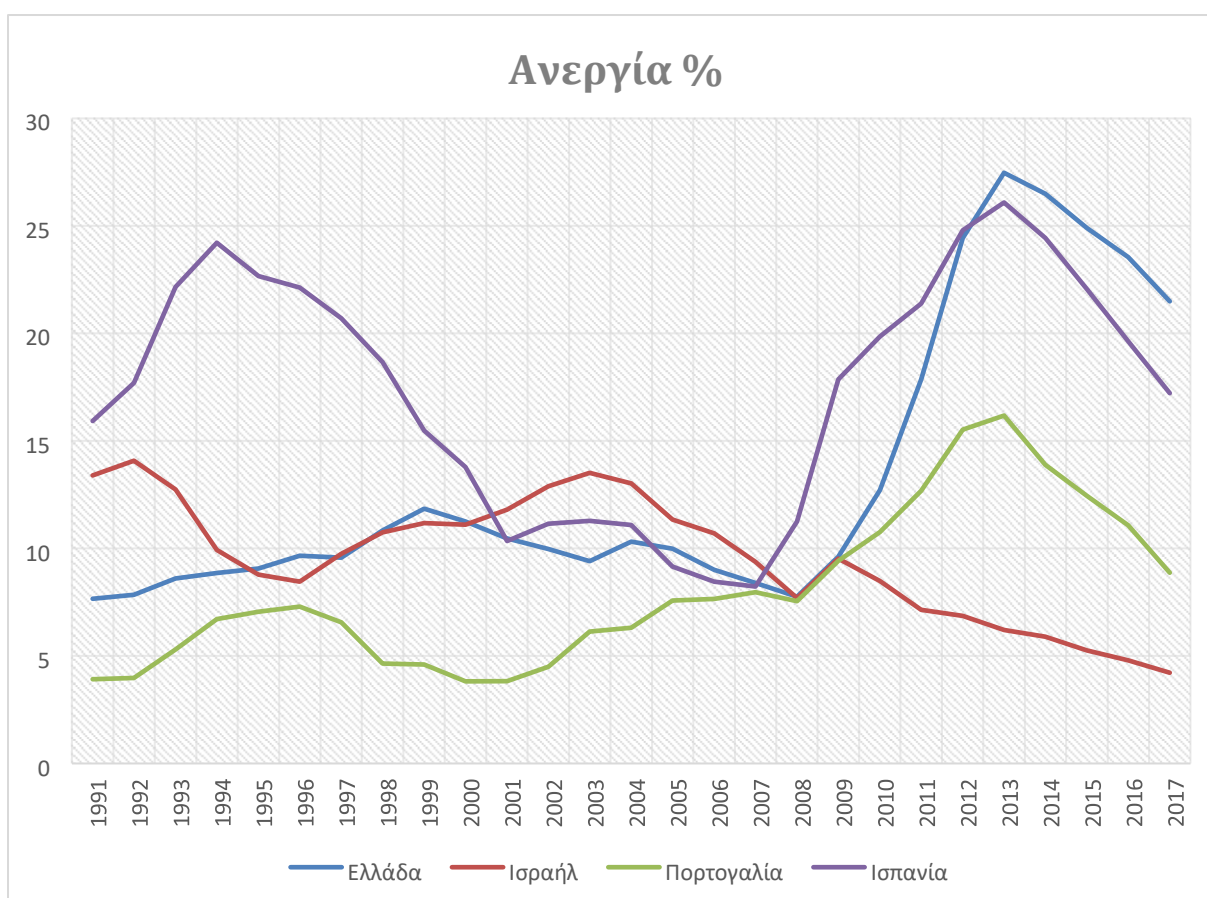
5. Ανεργία

Ελλάδα και Ισπανία μοιάζουν να είναι οι χώρες με μεγαλύτερα ποσοστά ανεργία. Πιο συγκεκριμένα, στην Ισπανία η ανεργία έφτασε στο 26,09% του συνολικού εργατικού δυναμικού το 2013, ενώ την ίδια χρονιά η ανεργία στην Ελλάδα έφτανε στο 27,47%.

Πίνακας 3.5: Περιγραφικά μέτρα για το ποσοστό ανεργίας της εκάστοτε χώρας.

	Ελλάδα	Ισραήλ	Πορτογαλία	Ισπανία
--	--------	--------	------------	---------

Αριθμός Παρατηρήσεων	27	27	27	27
Μέση Τιμή	13,30	9,59	8,01	17,32
Διάμεσος	9,99	9,75	7,30	17,86
Τυπική Απόκλιση	6,59	2,87	3,63	5,60
Συντελεστής Ασυμμετρίας	1,23	-0,25	0,85	-0,22
Συντελεστής Κύρτωσης	-0,13	-0,95	-0,15	-1,29
Εύρος	19,81	9,86	12,36	17,86
Ελάχιστη Τιμή	7,66	4,22	3,82	8,23
Μέγιστη Τιμή	27,47	14,08	16,18	26,09

Διάγραμμα 3.5

Συγκριτική απεικόνιση των τεσσάρων χωρών ως προς τα ποσοστά ανεργίας τους

3.3 Ανάλυση των Δεδομένων

Στο κύριο μέρος της ανάλυσης δεδομένων εφαρμόστηκαν υποδείγματα πολλαπλής παλινδρόμησης όπου ως εξαρτημένη χρησιμοποιήθηκε η μεταβλητή του επιπέδου απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα, ενώ ως ανεξάρτητες μεταβλητές χρησιμοποιήθηκαν οι εξής μεταβλητές: Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών (ως ποσοστό του ΑΕΠ), κατά κεφαλήν ΑΕΠ και δείκτης πληθωρισμού. Η μεταβλητή δείκτης ανεργίας δεν συμπεριλήφθηκε στα υποδείγματα καθώς σε τρία από τα τέσσερα υποδείγματα η παρουσία της μεταβλητής δημιουργούσε πρόβλημα πολυσυγγραμικότητας. Η ανάλυση πραγματοποιήθηκε με τη χρήση του πακέτου ανάλυση δεδομένων του Excel και την εντολή 'Παλινδρόμηση', με μέθοδο εκτίμησης των παραμέτρων τη μέθοδο των ελαχίστων τετραγώνων (OLS). Το επίπεδο σημαντικότητας επιλέχθηκε εξ αρχής να είναι ίσο με 5%.

Ακολούθως παρουσιάζονται τα αποτελέσματα από την εφαρμογή των παλινδρομήσεων για κάθε χώρα και η ερμηνεία τους:

1) Ελλάδα

Οι τρεις ανεξάρτητες μεταβλητές μπορούν να ερμηνεύσουν το 90,4% της μεταβλητότητας του επιπέδου απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα, στην Ελλάδα, καθώς αυτή είναι η τιμή που λαμβάνει το R^2 , ενώ η μεγάλη τιμή της στατιστικής F (72,49) και κατ' επέκταση το μηδενικό p-value για τη στατιστική σημαντικότητα του υποδείγματος δείχνουν ότι το υπόδειγμα έχει σημαντικές ερμηνευτικές δυνατότητες. Από τους ελέγχους της στατιστικής t, των επιμέρους συντελεστών του υποδείγματος, διαπιστώνεται ότι:

- 1) Υπάρχει αρνητική σχέση μεταξύ της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα και του κατά κεφαλήν ΑΕΠ, καθώς μια αύξηση 1000 δολαρίων στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ, επιφέρει μείωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα κατά 0,332 ποσοστιαίες μονάδες.

- 2) Υπάρχει θετική σχέση μεταξύ του πληθωρισμού και της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα, μια αύξηση του πληθωρισμού κατά 1 μονάδα, επιφέρει αύξηση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα κατά 0,341 μονάδες.
- 3) Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών στην περίπτωση της Ελλάδας δεν επηρεάζει την απασχόληση στον πρωτογενή τομέα.
- 4) Ο σταθερός όρος είναι στατιστικά σημαντικός και ίσος με 20,198.

Πίνακας 3.6: Αποτελέσματα ανάλυσης παλινδρόμησης (Ελλάδα)

Μεταβλητές	Συντελεστές	Τυπικό σφάλμα	t	p-value
Σταθερός όρος	20,198	1,132	17,850	0,000
Ισοζύγιο Τ. Συναλλαγών	0,011	0,084	0,132	0,896
ΑΕΠ (ανά κεφαλή)	-0,332	0,064	-5,157	0,000
Πληθωρισμός	0,341	0,057	6,011	0,000

2) Ισραήλ

Στα αποτελέσματα της ανάλυσης παλινδρόμησης για το Ισραήλ διαπιστώνεται εν πρώτοις η μεγάλη τιμή της στατιστικής F (107,15) καθώς και η μεγάλη τιμή του συντελεστή προσδιορισμού R² (93,3%) που φανερώνουν ότι το υπόδειγμα έχει ισχυρές ερμηνευτικές δυνατότητες για τη συμπεριφορά της εξαρτημένης μεταβλητής, την μεταβλητότητα της οποίας οι τρεις ανεξάρτητες μεταβλητές μπορούν να ερμηνεύσουν το 93,3%. Από τους ελέγχους της στατιστικής t, των επιμέρους συντελεστών του υποδείγματος, διαπιστώνεται ότι:

- 1) Υπάρχει αρνητική σχέση μεταξύ της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα και του κατά κεφαλήν ΑΕΠ, καθώς μια αύξηση 1000 δολαρίων στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ, επιφέρει μείωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα κατά 0,045 ποσοστιαίες μονάδες. Ότι

είχε παρατηρηθεί και στην περίπτωση της Ελλάδας, αλλά η επίδραση εδώ είναι σαφώς μικρότερη.

- 2) Υπάρχει θετική σχέση μεταξύ του πληθωρισμού και της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα, μια αύξηση του πληθωρισμού κατά 1 μονάδα, επιφέρει αύξηση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα κατά 0,080 μονάδες.
- 3) Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και στην περίπτωση του Ισραήλ δεν επηρεάζει την απασχόληση στον πρωτογενή τομέα.
- 4) Ο σταθερός όρος είναι στατιστικά σημαντικός και ίσος με 2,763.

Πίνακας 3.7: Αποτελέσματα ανάλυσης παλινδρόμησης (Ισραήλ)

Μεταβλητές	Συντελεστές	Τυπικό σφάλμα	t	p-value
Σταθερός όρος	2,763	0,211	13,103	0,000
Ισοζύγιο Τ. Συναλλαγών	-0,025	0,023	-1,096	0,285
ΑΕΠ (ανά κεφαλή)	-0,045	0,008	-5,825	0,000
Πληθωρισμός	0,080	0,012	6,446	0,000

3) Πορτογαλία

Μικρότερες είναι η ερμηνευτικές δυνατότητες του υποδείγματος στην περίπτωση της Πορτογαλίας. Αν και η στατιστική σημαντικότητα του υποδείγματος παραμένει ισχυρή με την τιμή της στατιστικής F να είναι ίση με 14,17 και το αντίστοιχο p-value ίσο με 0,000, οι τρεις ανεξάρτητες μεταβλητές μπορούν να ερμηνεύσουν το 65,5% της μεταβλητότητας του επιπέδου απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα, για την Πορτογαλία, καθώς αυτή είναι η τιμή που λαμβάνει το R^2 . Από τους ελέγχους της στατιστικής t, για τους επιμέρους συντελεστές του υποδείγματος, διαπιστώνεται ότι:

- 1) Υπάρχει αρνητική σχέση μεταξύ της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα και του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, καθώς κατά μία μονάδα του ΑΕΠ στο ισοζύγιο

τρεχουσών συναλλαγών της Πορτογαλίας, επιφέρει μείωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα κατά 0,332 ποσοστιαίες μονάδες.

2) Υπάρχει αρνητική σχέση μεταξύ της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα και του κατά κεφαλήν ΑΕΠ, καθώς μια αύξηση 1000 δολαρίων στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ, επιφέρει μείωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα κατά 0,177 ποσοστιαίες μονάδες.

3) Ο πληθωρισμός στην περίπτωση της Πορτογαλίας (απόφαση σε επίπεδο σημαντικότητας 5%) δεν επηρεάζει την απασχόληση στον πρωτογενή τομέα.

4) Ο σταθερός όρος είναι στατιστικά σημαντικός και ίσος με 12,184.

Πίνακας 3.8: Αποτελέσματα ανάλυσης παλινδρόμησης (Πορτογαλία)

Μεταβλητές	Συντελεστές	Τυπικό σφάλμα	t	p-value
Σταθερός όρος	12,184	1,756	6,939	0,000
Ισοζύγιο Τ. Συναλλαγών	-0,264	0,060	-4,436	0,000
ΑΕΠ (ανά κεφαλή)	-0,177	0,078	-2,272	0,033
Πληθωρισμός	0,261	0,147	1,778	0,089

4) Ισπανία

Οι τρεις ανεξάρτητες μεταβλητές μπορούν να ερμηνεύσουν το 86,8% της μεταβλητότητας του επιπέδου απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα, στην περίπτωση της Ισπανίας, καθώς το R^2 είναι που ίσο με 0,868. Η στατιστική F που είναι ίση με 50,24 (το p-value είναι ίσο με 0,000) ενισχύει τις ενδείξεις ότι το υπόδειγμα έχει σημαντικές ερμηνευτικές δυνατότητες. Από τους ελέγχους της στατιστικής t, των επιμέρους συντελεστών του υποδείγματος, διαπιστώνεται ότι:

1) Υπάρχει αρνητική σχέση μεταξύ της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα και του κατά κεφαλήν ΑΕΠ, καθώς μια αύξηση 1000 δολαρίων στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ, επιφέρει μείωση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα κατά 0,145 ποσοστιαίες μονάδες.

- 2) Υπάρχει θετική σχέση μεταξύ του πληθωρισμού και της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα, μια αύξηση του πληθωρισμού κατά 1 μονάδα, επιφέρει αύξηση της απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα κατά 0,541 μονάδες.
- 3) Το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και στην περίπτωση της Ισπανίας δεν επηρεάζει την απασχόληση στον πρωτογενή τομέα.
- 4) Ο σταθερός όρος είναι στατιστικά σημαντικός και ίσος με 8,318.

Πίνακας 3.9: Αποτελέσματα ανάλυσης παλινδρόμησης (Ισπανία)

Μεταβλητές	Συντελεστές	Τυπικό σφάλμα	t	p-value
Σταθερός όρος	8,318	1,174	7,088	0,000
Ισοζύγιο Τ. Συναλλαγών	0,119	0,074	1,614	0,120
ΑΕΠ (ανά κεφαλή)	-0,145	0,041	-3,517	0,002
Πληθωρισμός	0,541	0,155	3,493	0,002

3.4 Συμπεράσματα

Στο κεφάλαιο αυτό, διερευνήθηκε το επίπεδο απασχόλησης στον πρωτογενή τομέα σε τέσσερις ανεπτυγμένες χώρες, Ελλάδα, Ισραήλ, Πορτογαλία, Ισπανία, σε σχέση με διάφορες βασικές Μακροοικονομικές μεταβλητές, όπως είναι το Κατά Κεφαλήν ΑΕΠ, ο Πληθωρισμός, το Ισοζύγιο Τρεχουσών Συναλλαγών και το ποσοστό Ανεργίας. Λόγω του ότι η μεταβλητή δείκτης ανεργίας δημιούργησε πρόβλημα πολυσυγγραμικότητας, δεν χρησιμοποιήθηκε στα υποδείγματα. Οι υπόλοιπες τρεις ανεξάρτητες μεταβλητές χρησιμοποιήθηκαν κανονικά.

Από την ανάλυση της παλινδρόμησης που εφαρμόστηκε προέκυψαν διαφορετικά στατιστικά αποτελέσματα για κάθε χώρα. Η εξαρτημένη μεταβλητή φάνηκε ότι έχει ισχυρές ερμηνευτικές δυνατότητες στην Ελλάδα, το Ισραήλ και την Ισπανία ενώ μικρότερες ερμηνευτικές δυνατότητες παρατηρήθηκαν στην Πορτογαλία. Πιο συγκεκριμένα, στην

Ελλάδα και το Ισραήλ έπειτα από του ελέγχους της στατιστικής t προέκυψε ότι υπάρχει αρνητική σχέση μεταξύ απασχόλησης στον αγροτικό τομέα και του κατά κεφαλήν ΑΕΠ, θετική σχέση μεταξύ πληθωρισμού και απασχόλησης και κανένας επηρεασμός από το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Στην Πορτογαλία αντιθέτως, προέκυψε αρνητική σχέση μεταξύ απασχόλησης και ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, αρνητική σχέση μεταξύ απασχόλησης και κατά κεφαλήν ΑΕΠ ενώ, ο πληθωρισμός δεν επηρέασε καθόλου. Στην Ισπανία παρατηρήθηκε επίσης αρνητική σχέση μεταξύ απασχόλησης και κατά κεφαλήν ΑΕΠ, θετική σχέση μεταξύ πληθωρισμού και απασχόλησης ενώ, η μεταβλητή που δεν επηρέασε καθόλου και σε αυτή τη χώρα είναι το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Τέλος, σε όλες τις μελετώμενες χώρες ο σταθερός όρος προέκυψε ότι είναι στατιστικά σημαντικός με διαφορετική τιμή σε κάθε χώρα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΑΓΙΑΚΛΟΓΛΟΥ ΧΡΗΣΤΟΣ (1992). Empirical Evidence on Dickey Fuller Type Tests.

ΛΙΑΝΟΣ Θ. (2009). Αγροτική Οικονομική Αθήνα: Μπένου

ΓΙΑΝΝΕΛΗΣ Δ. (2003). Εισαγωγή στη Μακροοικονομική Θεωρία. KATZ M. L. ROSEN H. S., Μικροοικονομική Ανάλυση (3η Έκδοση). Αθήνα: Επίκεντρο.

ΠΕΤΡΑΚΚΗ ΚΩΤΤΗ, Α. και ΚΩΤΤΗΣ, Γ. Σύγχρονη Μακροοικονομική, εκδόσεις Ε. Μπένου, Αθήνα 2008.

ΚΑΤΣΙΜΠΡΗ Γ. Μακροοικονομική Θεωρία και Πολιτική

ΚΩΤΤΗ Α. και ΚΩΤΤΗ Γ. (1991) Εισαγωγή στη Μακροοικονομική Θεωρία

ΒΑΒΟΥΡΑΣ Οικονομική Πολιτική

Economic Research and Investment Strategy Σεπτέμβριος 2015 Τράπεζα Πειραιώς

Ηλεκτρονικές Πηγές:

En.wikipedia.org

www.euretiro.com

http://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php/National_accounts_and_GDP/

www.ebooks.edu.gr

www.readyratios.com